

TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAM’IN ÖRGÜTLENME FAALİYETLERİ

Resul TÜRK*

Özet

Din ve siyaset ilişkisi insanlığın var olma süreciyle kendini göstermiş ve ortaya çıktığı andan itibaren gerek din siyasetin yapısında köklü değişikliklere sebep olmuş, gerekse siyaset dinin değişim ve dönüşümlerine etki etmiştir. Din ve siyaset ilişkisi insanlığı bireysel, sınıfsal ve toplumsal olarak çok yakından ilgilendirmiş ve hayatlarını derinden etkilemiştir. Siyasal İslam İslam’ın derin tarihsel birikiminin oluşturduğu temelde, dönemin siyasal, sosyal sorunları ve gelişmeleri çerçevesinde şekillenmiştir. 19.yüzyılda Batı toplumlarıyla İslam toplumlarının ilişkilerinin artması ve İslam toplumlarının aldığı savaş yenilgileriyle Batı’nın gücü altında ezilmesiyle, ilk olarak “devleti kurtarma” fikriyle ortaya çıkmış ve ortaya çıktığı tarihten itibaren dönemin siyasal koşullarına göre değişim ve dönüşüm içerisinde olmuştur. Osmanlı devletinin son döneminde ortaya çıkan bu akım ilk olarak imparatorluğun uzak bölgelerinde kendisini göstermiştir. Osmanlı imparatorluğu tarafından da devleti ayakta tutacak bir siyasi aygıt olarak da kullanılmıştır. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte rejimi kuran kadroların laik uygulamaları ve sert yaptırımları yüzünden sistem içerisinde kendisine yer bulamamış ve tek partili sürecin sonuna kadar yer altına çekilerek cemaat ve tarikatlar bünyesinde, merkezden uzak bölgelerde varlığını hissettirmiştir. Çok partili dönemin sağladığı rahatlık ortamında ilk siyasal İslamcı parti denemeleri yapılırsa da kurumsallaşmaya dönük ilk siyasi parti için 1970 yılı beklenecekti. Bundan sonraki süreçte Türk siyasal hayatı içerisinde, siyasal İslam’ı temsil eden ana akım Milli Görüş çatısı altında toplanmış ve örgütlenme faaliyetlerini bu çatı altında temellendirerek yaymaya başlamıştır. Milli Görüş içerisinde ki yenilikçi kadroların bu çatıyı terk etmesiyle tabanını yenilikçi kadrolara ve yeni bir partiye kapıran Milli Görüş kendi öz düşüncesine ve yola çıktığı ilk günlerde ki söylemlerine geri dönmüştür. Yeni kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi ise sistem içerisinde uyumlu bir kitle partisi izlenimi çizerek siyasal İslamcı bir parti olmaktan çok daha öteye farklı eğilimleri içinde barındıran muhafazakâr bir yapıya dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslam, Siyasal İslam, Milli Görüş.

* resul_turk@yahoo.com

ORGANIZATION ACTIVITIES OF POLITICAL ISLAM IN TURKEY

Abstract

The relationship between religion and politics has displayed itself through the process of the presence of humanity and the religion has caused deep-rooted changes in the structure of politics since it appeared, and also politics has affected the religion regarding its change and transformation. The relationship between religion and politics has been related to humanity individually, socially and in terms of class-division and has been deeply affected their lives. Political Islam has been formed in the context of political and social problems and developments of that period, on the basis of deep historical background of Islam. In the 19th Century, with the increasing relationship between the Islamic society and Western society and the crushing of Islamic societies' under the power of the West because of war defeats, political islam first came up with the idea of "saving the state" and it has been changed and transformed according to the political conditions of each period since the time it came forward. This trend, which had emerged during the last period of the Ottoman Empire, showed itself first in the distant regions of the Empire. This also had been used by the Ottoman Empire as a political tool to keep the state standing. With the establishment of the Republic, it could not fit itself in the system because of the secular practices and rigid sanctions of the founders of the regime and it has made its presence felt within the congregations and sects, in the areas far from the center, until the end of the single-party term. Even though there were some attempts of establishing Political Islamist party in the comfort environment which provided by the multiparty era, they would be expected to wait until 1970 in order to found the first institutionalized party. From now on in the Turkish political life, the people who represent political Islam gathered themselves under the umbrella of the mainstream National Opinion and began to spread their activities under this roof. After losing its base to the innovative personnel and to a new party by the departure of its own innovative teams inside the National Opinion, National Opinion returned to its own self thoughts and to its first time discourses. The newly established Justice and Development Party, by drawing the impression of being a harmonious mass party to the system, has evolved into a fundamental structure that comprise different tendencies rather than being solely Political Islamist Party.

Key Words: *Islam, Political Islam, National Opinion.*

Giriş

İslam, İslamiyet, Siyasal İslam kavramları farklı kapsama alanlarında bulunmaktadırlar. İslam, Peygamber'in Allah'ın emirleri doğrultusunda insanlığa ilettiği ilahi mesajların toplamıdır. İslamiyet, inananların içinde buldukları toplumun ve ait oldukları tarihin etkisiyle ilahi emirleri yerine getirme biçimidir. Siyasal İslam ise, İslam toplumlarının batı modernleşmesinin karşısında oluşturduğu İslam'dan daha çok İslamiyet'e dayalı modernizmle etkileşimli düşünce ve eylemlerin bütünüdür.

Din ve Devlet ilişkisinin günümüz koşullarında ve demokrasi bağlamında değerlendirilmesi açısından İslam, topluma aşladığı bilinç, örgütlenişi ve siyasi katılım anlamında önem taşımaktadır. Uyguladıkları yöntemler ve örgütlenme şekilleri farklı olsa da temelde kendilerine göre şekillendirdikleri İslam’ın mutlak doğruyu içeren siyasi, hukuki, ekonomik bir dünya düzeni olduğu fikrine sahiptirler. İçinde buldukları toplumu ve devleti bu bilinçle donatmaya ve değiştirmeye çalışanlara Siyasal İslamcı, sahip oldukları fikir hareketine ise Siyasal İslam denilebilir.

Siyasal İslamcı hareketler, iki sebepten dolayı modernizm ve demokrasi karşıtı görünürler. Birinci sebep olarak; din ve laiklik arasındaki çatışmanın belirginliği, dinin toplumsal hayattaki önemini yitirmesiyle sonuçlanmış ve laiklik modernizm ile demokrasinin bir parçası olarak görülmüştür. İkinci sebep olarak ise, İslam dininin modernizm ve demokrasi ile bağ kuramaması, ona uyum sağlayamaması ve siyasal hayata yön veren ilkelere ve hükümlere sahip olmasından dolayı, dine dayalı bir politika izleyen Siyasal İslamcı siyaset modernizmin ve demokrasinin dışında görülmektedir.

Cumhuriyet Türkiye’inde siyasal İslam’ı etkisiz kılan Atatürk devrimleri, sadece halifeliği kaldırmakla kalmamış, bunun devamı olan ve mevcut toplumdaki yeni bir topluma ulaşmayı amaçlayan modern projeleri de hayata geçirmiştir. Bu projeleri hayata geçirirken de rejime uygun bir din yaratmaya çalışmıştır. Siyasal İslam’ın mevcut duruma en önemli tepkisi kendisini toplum içinde gizleyerek örgütleyerek büyütmesi olmuştur.

Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ile birlikte, İslamcı düşünce üzerindeki baskı azalmış ve daha rahat gelişme olanağı bulmuştur. Cumhuriyet tarihinde ilk kez siyasi yapıda İslamcı ideolojinin rahat hareket ettiği görülmektedir. Çok partili döneme geçiş, tarikat ve cemaatlerin diğer muhalefet odakları gibi, Demokrat Parti etrafında toplanmasına yol açtı. Demokratların 1950’de seçimi kazanması özellikle İslam’ın topluma göre düzenlenmesine ve siyasal İslam’ın kurumsallaşmasına temel olmuştur.

1960 yılında yaşanan ihtilal sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası içerisinde dernek, kurs, vakıf kurma özgürlükleri nedeni ile pek çok İslami düşüncede dernek, vakıf kurulmuştur. Bunlar siyasal İslam’ın gelişmesine destek sağlamışlardır. Adalet partisinin içinde gelişme alanı bulan bu hareket kendine yasal bir zemin bulmuştur. Bunu iyi değerlendirerek hızlı bir yükselişe geçmiştir. 1970 yılında İslami görüşü benimseyen MNP kurulmuş ve böylelikle Türk siyasal yaşamına damgasını vuran millî görüş hareketi siyasal İslam’ı siyaset sahnesine taşımıştır.

Bu çalışmamızda siyasal İslam’ın tarihsel birikimini temel alarak Türkiye’de ki siyasal İslam anlayışının partileşme süreci ve siyasal İslam kimliği taşıyan partilerin örgütlenişi üzerine bir incelemede bulunacağız.

1. KAVRAMSAL OLARAK SİYASAL İSLAM

İslamiyet ve devlet ilişkisi günümüzde üzerinde en çok tartışılan konulardan birisidir. Özellikle ideolojik çevreler tarafından yanlış olarak ele alınan bu konu objektif bir yaklaşımla incelendiği takdirde yapılan değerlendirmelerin ne ölçüde doğru veya yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. Din ve laiklik konularına ideolojik bir bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılar her konuyu kendi ideolojilerinin işine geldiği gibi aktarmaktadır. Bunun en açık örneği siyasal İslamcı kesimin laikliği dinsizlik, laikliği savunan kesimin ise geniş anlamda dini, özel anlamda İslamiyet'i bir gericilik olarak göstermeye çalışmasıdır.

Siyasal İslam'ı savunan kesimin de kendi içinde iki temel gruba ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi İslam'ın Asr-ı Saadet dönemine dönülmesini, ikincisi ise değişen çağın gereklerine göre yorumlanmasını savunmaktadırlar. Bu noktada İslam'da reform mümkün müdür problemi ön plana çıkmaktadır. Aslında bu terimler üzerinde aldanışa kapılmamak gerekir. Geri dönüş ibadetin yoğunlaşması anlamına gelmez, dinsel pratiğin daha görünür hale gelmesini nitelendirir. Özellikle dinseliliğin toplumla bütünleşen biçimlerinin ortaya çıkışına işaret eder. Yani inanç sahibi inancı kendi içinde yaşamakla yetinmeyi reddeder. Onu kamusal varlığın bütünleyici bir boyutu olarak yansıtmak ister. Açıkçası dini, kişisel davranışlarını yöneten bir gerçek gibi algılar. (Roy,2010:102)

İslam'ın devlete bakış açısını araştırmanın ilk basamağı Kur'an, ikinci basamağı Peygamber'in uygulamaları, üçüncüsü ise İslam âlimlerinin içtihatlarıdır. Bunların yanında İslam adına yapılan tarih içindeki ve günümüzdeki uygulamalar da önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'de Nur suresi, 42. Ayette; "Hâkimiyetin Allah'a ait olması", Bakara Suresi 30. Ayette; "Yeryüzünde bir halife yaratacağı", Maide Suresi 44. Ayette ise; "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler inkârcılardır-kâfirlerdir" hükmündeki ayetler hâkimiyetin Allah'a ait olduğunu, Allah'ın insanı halife olarak yarattığını ve Allah'ın hükümlerinden vazgeçenlerin inkârcılar olacağını belirtmiştir. Bu da insanın, Allah'ın hükümlerinin hayatın her alanında olması gerektiği ve hayat içinde uygulanması gerektiği düşüncesiyle kendini göstermiştir.

İslam'da devlet ve siyaset kavramlarını anlayabilmek için kimi itikadi ve siyasi mezheplerle, Müslüman devletlerin ve iktidarların uygulamalarını irdelemek gerekmektedir. İslami devlet tarihinin büyük kısmında din ile siyaset arasında bir bağlantı vardır, ancak bu özellikle saltanat rejimleriyle birlikte devletin dini, kendi faaliyetlerini meşrulaştıran bir kalkan haline getirmesinin bir sonucudur. İslam tarihsel Müslüman Devlet'e tamamen kendi karakterini verememiş, tam aksine, tarihsel Müslüman Devlet, kendi özelliklerini yüzyıllarca İslami geleceğe katmıştır. Devlet kendini meşrulaştırmak için tarihsel olarak İslam'ı kendine mal etmiş, fakat yapısı gereği din, paylaşılan inanç ve tecrübe olduğundan İslam'ın kullanımını kendisi için tekelleştirememiştir.(Koklaş,1995:41)

Emeviler dönemiyle beraber İslam toplumlarının karakteristik yönetim biçimi haline gelen saltanat, günümüzde de birçok İslam devletinin yönetim biçimidir. Saltanatın en önemli özelliği, ülkenin belli bir aileye veya kişiye ait olması ve bu durumun da veraset yoluyla sonraki nesle aktarılmasıdır. Milletın hükümdarı seçme yetkisi olmadığı gibi, eleştirme hakkı da yoktur. Hükümdar yapmış olduğu hiçbir eylemden ötürü, hiç kimseye hesap verme durumunda değildir. Bu konudaki en önemli nokta, İslam’ın temel prensipleriyle yüzyıllardır uygulanan politikalar ve siyasi rejimler arasında en küçük bir bağlantının bile olmamasıdır. İslam inancıyla alakası bile olmayan şeylerin İslamiyet’le özdeşleşmiş olmaları onları İslam’ın gereği haline getirmez. Hilafet ve saltanatın İslam inancında yeri olmamasına rağmen tarih boyunca Müslüman toplumların yönetim biçimi olması onları İslamleştirmez, yalnızca öyle bir görüntü verir.

Saltanat rejimi, İslam’da yer alan ve Kur’an’da geçen Nisa Suresi 58. Ayetteki; “Allah size, emanetleri, kamu görevlerini, devlet işlerini, sorumluluk gerektiren meseleleri mutlaka ehline, kabiliyetli, liyakatli, bilgili, dürüst ve güvenilir kimselere vermenizi, insanlar arasında hakem-hâkim, idareci olduğunuz zaman, adaletle icraat yapmanızı, hüküm vermenizi emrediyor. Allah size ne güzel öğütler veriyor, sorumluluklarınız konusunda sizi uyarıyor. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir, görür; doğru olanı duyurur, doğruları gösterir.”(Tekin,2014) Hükümyle emaneti ehline verme prensibine aykırıdır. Veraset sisteminde devlet başkanlığına geçmek için liyakatli olmak, işinin ehli olmak şart değildir, birinci etken kan bağıdır. Nitekim veraset sisteminin sakıncalarının görüldüğü uç nokta Osmanlı İmparatorluğu’dur. Özellikle, duraklama ve gerileme dönemlerinde deli olan kimselerin bile sırf kan bağı gözetilerek tahta geçirildikleri görülmektedir.

Bulaç, İslam tarihinde XIX. yüzyıla kadar siyasal İslamcılığın olmadığı görüşüne sahiptir. O’na göre, zaten Müslüman bir toplum ve meşruiyetini de bundan alan bir devlet yapısı vardır. Dolayısıyla, İslamcılık diye bir hareketin ortaya çıkması için neden yoktur. Batı karşısında İslam dünyasına güç kazandırmak amacıyla siyasal İslamcılık ortaya çıkmıştır. Bunun üç hedefi vardır; İlk olarak Kur’an’ı iyi anlamak ve sünneti gerektiği gibi yerine getirmek. İkinci olarak içtihadın geri dönmesi ve üçüncü olarak ise cihat anlayışının yapılandırılması ve cihat çağrısının gerçekleştirilmesidir.(Bulaç,1997:24)

Siyasal İslam Osmanlı’nın batılılaşma süreciyle başlayan ve devlet idaresinden önce toplumu kendi dinamiklerinden doğan İslam’ı ve ona eş değer olarak görülen devleti kurtarma fikrinin ürünü olan bir dönem devlet politikası olarak da kendini gösteren moderniteye tepkili fakat onun bütün araçlarını kullanan ve gelişim süreci moderniteyle paralellik gösteren bir toplumsal tepkinin adıdır.

İslamcılık, XIX. ve XX. yüzyılda Müslümanları, İslam dünyasını akılcı bir metotla Batı’nın zulmünden, despot ve diktatör idarecilerden, sömürden, batı özentiliğinden, yanlış inanışlardan kurtarmak ve İslam dinini tek bir parçada yeniden dünyada en etkili hale getirmek için mücadele edilen eyleme dayalı, modernizmle etkileşimli ve eklektik yönüyle etkili siyasal, fikirselsel ve ilime da-

yalı çalışmaların, düşüncelerin bunların ekseninde gelişen çözümlerin genelliğini içeren bir mücadele şekli olarak izah edilebilir.(Kara,1986:5)

Resmi olarak İslamcılık Abdülaziz döneminde ittifad-ı İslam şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Belirgin bir siyasi araç olarak kullanılmaya başlanması ise II. Abdülhamit döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra özellikle söylesel düzeyde “padişah, sultan, hükümdar yerine ‘halife’nin kullanımı” yaygınlaştırılmıştır. Siyasal İslamcılık, ittifad-ı İslam adıyla 1870 ‘ten sonra Osmanlı devlet düşüncesinde yer bulmuş bir siyasi akımdır. Bu düşüncenin toplumsal alanda ortaya çıkışı ise II. meşrutiyetin ilan edilmesiyle sırat-ı müstakim dergisinin yayın hayatına başlamasıyla gelişmiştir.(Kara,1985,1408-1409)

Mardin’e göre İslamcılık hem Osmanlı padişahları hem de İttihat ve Terakki yöneticileri tarafından imparatorluk ölçeğinde bir ideolojik aygıt gibi kullanılmıştır.(Mardin,1985:1403)

İslamcılık düşüncesi devletin tebaası olan Müslüman toplumları elde tutamayınca zayıflamaya başlamıştır. Osmanlıcılık düşüncesinin yerine gelen İslamcılık yerini başka bir düşünceye Türkçülük / Milliyetçilik düşüncesine bırakmıştır. O güne kadar İslamcı ve milliyetçi aydınların düşünceleri Sırat-ı Müstakim dergisinde beraber yayımlanırken, zayıflamanın getirdiği çözülme ile sadece İslamcılık düşüncesi derginin ana fikir kaynağı olmuştur. İslamcılık düşüncesine temel teşkil eden esasların önemli bir bölümü bu dergi sayesinde kitlelere ulaşmıştır.

II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamının etkisiyle, mevcut fikir hareketlerinin tartışıldığı düşünce dergilerinde İslamcılık düşüncesi de tartışılmaya başlanmıştır. Mehmet Akif’in başyazar olarak yazılarını yayımladığı Sırat-ı Müstakim dergisi İslamcılık düşüncesine ait yayın organı olarak değerlendirilebilir. Mehmet Akif düşüncesine temel olan yazılarını, şiirlerini genellikle bu dergi vasıtasıyla yayımlamıştır. İslamcılık düşüncesinin en önemli isimlerinden biri olarak görmek mümkündür. Bulaç’ın dönemselleştirmesinde Mehmet Akif I. Dönem İslamcılar içerisinde değerlendirilir. Onun düşüncelerini değerlendirirken içinde bulunulan şartları ve şartlara bağlı olarak gelişen düşünce dünyasından soyutlamamak gerekir. Döneme damgasını vuran Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi fikirlerden dolayı da olsa etkilenmiştir. Bu fikirler birbirlerinden ayrı da görünse birbirlerini etkilemişlerdir. İslamcılık düşüncesi açısından baktığımızda Mehmet Akif’in en çok tepki gösterdiği ve eleştirdiği durumun Batıcılığın, batı taklidine dönüşmesidir.

Siyasal İslam, siyasi sistem içerisinde İslam’ı ideolojik olarak anlayan ve İslam’ı dünyevileştiren bir fikir akımıdır. Bu akımının temelinde ise Kara’nın belirttiği gibi; Yanlış yaşanmakta olan bir İslami hayat ve doğru anlaşılmamış bir İslam vardır. Alınan yenilgilerin, mağlubiyetin ve geri kalmanın temelinde İslam değil, doğru anlaşılmayan İslam vardır. Doğru anlaşılmayan İslam sonradan halk tarafından şekil aldırılmıştır. Dolayısıyla bu kadar sıkıntının sebebi İslam değil, İslam’ı yanlış anlayan Müslümanlardır.(Kara,2003:199)

Siyasal İslam’ı farklı metot ve yöntemlerle savunan cemaat ve grupların aynı dine mensup fakat yol ve yöntemde birbirleriyle çelişen, çatışan durumda oldukları akıllara hangi İslam sorusunu getirmektedir. İslam direkt olarak Kur’an-ı Kerim’e dayalı ve Hz. Muhammed tarafından insanlığa iletilen ilahi mesajlar bütünüdür. İslamiyet ise, bu iletilmiş olan mesajın Müslümanlar tarafından uygulamaya geçirilmesi neticesinde yaşanan biçimi olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda İslam tek ve semai olmakta iken Müslümanlık beşeri olmakla birlikte aynı zamanda çeşitlidir. Bu anlamda İslam adına hareket ettiğini bildirmekte olan dini gruplar siyaset anlayışını İslam yerine dinden kaynaklanarak getirilen yorumlar kapsamında Müslüman siyasetler olarak ifade edilmektedir.(Durgun,2010:127),

Ali Bulaç’ın, İslamcılığı modern ve daha geniş anlamda tanımlaması ise; Siyasal İslamcılık her kesimden ve alandan aydın sınıfının İslamiyet’in dayandığı temel ilkelere dayalı bir dünya hayatı kurulmasını ve yaşanmasını sağlamaya dönük, bu alanda yaptıkları çalışmaları ve mücadeleleri olarak görmek mümkündür. (Bulaç,2005:50)

Siyasal İslamcılığın moderniteyle bütünleşmeleri, kullandıkları ve yaşamlarına kattıkları modern kavramlarla ilgilidir. Sekülerizm, Liberalizm, Demokrasi, Milliyetçilik Siyasal İslamcılığın üzerinde düşündükleri modern kavramlardır. Siyasal İslamcılık, şekillenmeye başladığı ilk andan itibaren, onu temsil eden gruplar tarafından, eleştirdikleri ve karşı oldukları batı dünyasının kavramları üzerinden düşüncelerini geliştirdiler. Üzerinde tartıştıkları ve düşündükleri konuları, o dönemin yayın organları olan gazete ve dergilerde, devletin yöneticilerine, farklı yayın ve fikir sahiplerine ulaştırarak devleti ve dini kurtarmanın çabası içine girmişlerdir. İçine girdikleri bu çaba, onları dinin dogmalarıyla, modernitenin kavramları arasında bir bütünlük kurmaya götürmüştür. Kurdukları bu bütünlük ortaya çıktığı günden bugüne İslamcılık siyasetinin özelliklerini değiştirmiş ve belirlemiştir.

Siyasal İslam’ın kavramsal olarak özünde barındırdığı değerler her toplumun kendi İslamiyet’ine ait olsa da ideoloji olarak kendini göstermeye başladığı andan itibaren ortak payda olan ve birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe geçmiş bulunan devlet ve din olgusunun tehdit altında olmasına tepkidir. Bu tehdidin varlığı siyasal İslamcılığın aynı zamanda kendi dünyalarını sorgulamaya dini ne kadar doğru anlayıp yaşadıklarına dair bir iç hesaplaşmaya girmelerine de sebep olmuştur. Siyasal İslam genel anlamda dinin devlet hayatı üzerinde ki etkisi olarak tanımlansa da her dönem değişen şartlar ve üzerinde ki baskı yüzünden bu baskıya karşı duran bir anlayışın esiri olmuştur. Türkiye’de ortaya çıkan ve gelişen siyasal İslam ‘da yine bu baskının etkisinde şekillenmiş, örgütlenmesini ve söylemini bu baskı üzerinden gerçekleştirmiştir.

2. TÜRKİYE’DE SİYASAL İSLAM

Türkiye’de siyasal İslam’ın gelişim evrelerini incelerken sadece düşünce yapısı değil içinde bulunduğu şartları da incelemek gerekmektedir. Çünkü siyasal İslam daha çok içinde bulunduğu döneme ve şartlara göre şekil almış bir düşünce biçimidir. İçinde bulunduğu şartlara bakıldığında ise ana birleştirici unsur din olan bir imparatorluktan, sekülerleşmeye çalışan bir cumhuriyete, oradan rejimi kuran ve şekillendiren kurucu kadronun tek parti dönemiyle ülkeyi yönetmesine, sonra gelen çok partili dönem, ardından rejimi ve mevcut ideolojiyi sağlamlaştırmak için yapılan askeri darbeler. Bu değişimler siyasal İslamcılarının elinde ve müdahalesinde olmadan dönemin ve şartların getirdiği durumlardır. Siyasal İslam’ın kendi içyapısıyla verdiği mücadelelerde onun gelişim evrelerine katkı sağlamıştır. Moderniteyle ve demokrasiyle bütünleşme çabaları, sisteme eklemlenme uğraşları laiklik ile çatışmayla başlayan sürecin ona uyum sağlamaya doğru evrilmesine kadar siyasal İslam bir dizi evrelerden geçmiştir. Bu evrelerden geçerken de her dönemin kendine ait bir siyasal İslam anlayışı olduğu ve önceliklerini buna göre belirlediği göze çarpan bir diğer unsurdur.

. Türkiye’de siyasal İslam’ın ortaya çıkışı yoktan var olan bir olgu değil Osmanlı devletinden kalan bir bakiyedir. Din unsurunun imparatorluk ölçeğinde birleştirici bir etkisi olmasından, Osmanlı toplumunun kendisini en fazla bu paydada görmesinden, imparatorluğun son dönem savaşlarında da din unsuruna, din birliğine fazlasıyla yer verilmesinden anlaşılacağı üzere din temel birleştirici bir unsur olarak karşımızda durmaktadır. Bütün bu sistemin temelinde bulunan din olgusunun yine topluma çare olacak çözümler üretecek bir düşünceye dönüştürülmesi, siyasal sistem içerisinde bir umut olarak görülmesi gayet doğaldır. Siyasal İslam’ı anlamak ve bu günkü dönüşümü görmek açısından dönemler halinde incelemek en doğrusu olacaktır.

A. Osmanlı Devleti Döneminde Siyasal İslam

Osmanlı dönemi, siyasal İslam anlayışının ortaya çıkmasına temel teşkil edecek olaylara sahne olmuştur. Siyasal İslam’ın Osmanlı döneminde ortaya çıkışı imparatorluğun güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte başlamıştır. Osmanlı devleti 1789 Fransız İhtilali’nin etkisiyle 1839 da Tanzimat ve 1856 da Islahat fermanlarını ilan ederek devletin güç kaybetmesini ve dağılmasını engellemeye çalışmıştır. Fransız ihtilalinin en önemli etkisi milliyetçilik akımının azınlıklar arasında yayılmasıyla kendini göstermiştir.

Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir düşünce sistemi olan milliyetçilik düşüncesi Avrupa’da filizlenmiştir. Avrupa’da XIX. yüzyıl başlarında ortaya çıkan milliyetçilik ideolojisi, sanayi devrimi sonrası yeni biçimlenmekte olan endüstri toplumunun bir ürünü olan, Fransız Devrimi ile sınıfsal çatışmanın odağı haline gelen ve siyasal iktidara ortak olma hedefindeki burjuvazinin yaslandığı en temel ideoloji konumuna gelmiştir.(Ağaoğulları,2006:190)

XIX. yüzyıl boyunca ve özellikle de Tanzimat dönemi boyunca hemen hemen bütün devlet adamları Osmanlı toplumunun yaklaşık % 40’ını oluşturan gayrimüslim unsurlarının özellikle milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle dağılması için farklı çözüm arayışı içine girmişlerdir. Bu çözüm arayışlarının en başında ise Osmanlıcılık fikri gelmektedir.

Bu döneme düşünce hayatını içinde çare bulmaya çalışan siyasal İslamcılar bir devlet projesi olarak Osmanlıcılık ile de tanışmış oldular. Çok sayıda etnik gruptan oluşan bir toplumsal tabana sahip olan Osmanlı toplumu milliyetçilik düşüncesinden en çok etkilenen imparatorluk olmuştur. Gayri Müslim toplulukları doğrudan etkileyen milliyetçilik düşüncesi, bu toplulukların ayrılıkçı hareketlerle ortaya çıkması noktasında, Osmanlı aydınlarını ve siyasasını imparatorluğun dağılma sorunu ile yüzleştirdiğinde gündeme gelmiştir. Ancak yine ilk aşamada Türk aydınlarının büyük çoğunluğu, Osmanlı topraklarında yaşayan birçok milletin yaptığı gibi milliyetçilik duygularını geliştirmek ya da bu düşüncüyü savunmak yerine ortak bir kimlik yaratmak için Osmanlıcılık düşüncesini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu aydınlar, yüzyılın sonlarında filizlenen Türkçülük düşüncelerine hiç önem vermemişlerdir. (Ağaoğulları,2006:191)

Fransız Devrimi’nden sonra Osmanlı toplumunu oluşturan farklı etnik, dinsel toplulukların milliyetçilik düşüncesinden etkilenecek bağımsızlık hareketleri içine girmeleri ve imparatorluktan ayrılma çabalarına karşılık, “Bütün etnik milliyetlerin üstünde tek bir kavramda birleşilen Osmanlılık idealini yaratarak mevcut parçalanmayı önlemeye çalışan fikir akımına” ve “Osmanlı milleti” yaratma oluşturma çabalarına “Osmanlıcılık” denmektedir (Somel, 2002:88)

Osmanlıcılık düşüncesi etnik unsurların bir bir ayrılmasıyla devlet erki ve aydınların düşünce pratiğinden çıkmış ve yerine en azından Müslüman unsurların ve toprakların korunmasına dönük İslamcılık düşüncesi devlet politikası haline getirilmeye başlanmıştır.

Bu dönem aslında geleneksel İslam’ın ideolojik İslam’a geçişine tanıklık etmektedir. Türköne bu durumu şöyle tespit ediyor; İslamiyet Müslüman Osmanlıların hayatlarının bütün noktalarına nüfuz etmiştir. Toplumun ilerletmek aydınlatmak, batının sahip olduğu medeniyet seviyesine çıkarmak isteyen bir sosyal mühendis, İslam’ın bu kapsayıcı niteliğini göz ardı edemez. Bu yüzden İslam, toplumun kalkınmasında, yeni fikirleri benimsemesinde güçlü bir manivela olarak hizmet görebilir. Bunun için İslam’ın genel prensiplerinden ilerlemeye açık hükümlerini ele alarak işlemek ve geliştirmek yeterlidir.(Türköne,2011:106)

İslamcılık düşüncesi II. Abdülhamit döneminde benimsenmeye başlamıştır. Öte yandan İttihat ve Terakki siyasetini de etkileyen bir düşünce sistemidir. Osmanlı İmparatorluğu’nun “meşruiyet zemini” arayışına yanıt vermek için zaman içinde panislamist vurguya da kaymıştır. Ünüvar’a göre İttihat ve Terakki içinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük, katı sınırlarla birbirinden ayrılan kesimler tarafından temsil edilmemiştir. Özellikle İslamcılık ve Türkçülük ara-

sında devamlı bir ilişki vardır ve bu ilişkiden, birbirilerini hem zihni hem de siyasi olarak etkilemiş anlamlı bir terkip ortaya çıkmaktadır.(Ünüvar,2001:132)

Bu döneme dair siyasal İslam'ın özellikleri daha çok "ıslah" düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Modern kavramlara dini karşılıklar üretilmeye çalışılarak daha çok, dinin özünde bütün bunların var olduğu, dinden uzaklaşıldığı veya yanlış anlaşıldığı için bu duruma gelindiği düşüncesi siyasal İslamcı düşünceye egemen olmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte görece bir özgürlük ortamının oluşması sonucu çeşitli düşünce dergilerinde diğer düşünce akımlarının olduğu gibi İslamcılık düşüncesine de tartışma ortamı bulunmuştur. İslamcılık düşüncesinin Türkiye'deki en önemli ismi olarak Mehmet Akif'in bu tarz dergilerde yayınlanan yazıları ile zikretmek mümkün görünmektedir. İslamcılık düşüncesinin belirgin şekilde ortaya çıktığı dönem içerisinde Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi düşüncelerden soyutlamak mümkün değildir. Bu düşüncelerin her biri birbirini etkilemiş ya da biri diğeri üzerinde üstünlük kurmaya çalışmıştır. Kara'ya göre; II. Meşrutiyet devrinde İslamcıların siyasi fikirlerinden bütünlüğü olan bir devlet anlayışı ve gelişmiş, işleyebilir bir devlet teşkilatı çerçevesi çıkarmak çok zor gözüküyor. Diğer fikir akımları içinde geçerli olduğunu kuvvetle tahmin ettiğimiz bu tespit, aslında geleneksel siyaset etme anlayışlarının ve siyasi yapıların, Osmanlı modernleşmesi ile nasıl uyum gösterecekleri veya nasıl, ne ölçüde değişime uğrayacakları konularında yeterli açıklığın, açıklığa kavuşturma cehdinin, hatta böyle bir problemin olmayışıyla yakından ilgilidir.(Kara,2001:143)

Akif'in İslam anlayışı da kabaca dini hurafelere inanmaktansa yaygın yanlış inanışların düzeltilmesi yönündedir. Bu anlamda İslam'ı doğru anlayıp değerlendirmek gerekmektedir. Osmanlıcılık düşüncesinin zaman içinde kurtarıcı bir rol üstlenememesi gibi İslamcılık fikri de imparatorluğun dağılmasını engellememiştir. Tıpkı gayri-Müslim unsurların tek tek ayrılması gibi "Müslüman unsurların 1910 Arnavut İsyanı ve süre giden Arap isyanları ile imparatorluktan kopmaya başlaması üzerine İslamcılık düşüncesi" zayıflamıştır.(Ünsal,2005:79)

Türk toplumunun yapısal formasyonun da belirleyici rolü olan bir diğer siyasal düşünce, Modernleşme ya da Batılılaşma akımıdır. Modernleşme; milletlerin tarihsel sürecinde, modern batı uygarlığı ile karşılaştığı dönemlerde ortaya çıkan, çağdaşlaşma noktasında geri kalmamak için bu uygarlıkla ilişkiye geçmeyi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı, karşılaşılan modern uygarlıkla diyalog kurmayı yararlı gören ve bu uygarlıktan düşünce, kavram, kurum, kültür vs. almayı toplumun ilerlemesi için zorunlu gören çok yönlü bir siyasal akımdır.

Tanzimat dönemi sonrasında, Osmanlı'daki milliyetçilik akımları çok başarılı olamamıştır. Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin iş görmemesi beraberce ülkenin hızlı bir şekilde parçalanmasında da etkili olmuştur. Bu noktada Türkçülük akımı son derece etkin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tüm bu akımlar, siyasal İslam kavramının gelişiminde son derece önemli bir basamak olmuşlar-

dır. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin kendisi ile ilişkili olarak geliştirdiği ilk İslami milliyetçilik akımları olarak karşımıza da çıkmaktadırlar. Bu nedenle bu akımların her birinin detaylı bir şekilde anlatılmasının siyasal İslam’ın gelişim çizgisinin görülebilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir.

İmparatorluk sınırları içerisindeki gayrimüslim milletlerden olan Yunan, Sırp, Romen, Bulgar milliyetçiliklerinin ve Müslüman olmalarına karşın Arap ve Arnavut milliyetçiliklerinin gelişmesi ve etkinlik kazanması, Osmanlılık idealinin iflas etmesine yol açmıştır. Bununla birlikte Osmanlı devletinde en fazla nüfus Türk nüfusudur. Buna rağmen milliyetçilik duygusunun en geç geliştiği etnik grup olmuştur. Türklerde milliyetçilik düşüncesinin geç gelişmesinin çeşitli sebepleri vardır. Buna göre Türkler Osmanlılık idealini önde tutmuşlardır. Osmanlılık üst kimliğini benimseyerek kendi kimliklerini ön plana çıkartmaktan çekinmişlerdir. Milliyetçilik, Türkçülük düşüncesinden Türk milli kimliğine çevrilmiştir.

Türkçülük, XIX. yüzyılın ikinci yarısında gelişirken, Türklüğün milli kimliğe ilişkin bir anlam evrenine eklemlenmesi ancak XX. yüzyılın başında gerçekleşmiştir. Millet sisteminin dağılması, yani millet kolektif kimliğinin ortadan kalkması; imparatorluktaki Arap milliyetçiliğinin yükselmesine bağlı olarak ümmet idealinin zayıflaması; Rusya’da Türkçe konuşan halklar arasındaki milliyetçiliğin yükselişi ve buradaki önemli milliyetçilerin Osmanlı imparatorluğuna gelerek milliyetçi ideolojinin siyasal alanda hegemonik bir konum edinmesinde kritik rol oynamaları; On dokuzuncu yüzyılda Avrupa’daki Türkoloji çalışmalarının gelişmesi ve Türkçe konuşan halklara yönelik siyasal ilginin artması ve eğitim için Avrupa ülkelerine gönderilen öğrencilerin milliyetçilik düşüncesini öğrenerek dönmüş olmaları gibi nedenler milliyetçilik tartışmalarının odağında yer almaktadır.(Ertekin,2008:348)

İslamcılık fikrinin zayıflaması ile birlikte ön plana çıkan düşünce ise Türkçülük olmuştur. Ancak Akif’in düşüncelerini dile getirdiği yayın organı Sırat-i Mustakim’de o zamana kadar İslamcı ve Ahmet Ağaoğlu gibi milliyetçi aydınların düşünceleri yan yana yer bulabilirken bu çözülme ile birlikte yalnızca İslamcılık düşüncesi yer bulmaya başlamıştır. Türkçülük düşüncesi Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde cereyan eden milliyetçilik akımlarının artması, Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerinin imparatorluğun dağılmasına engel olamaması sonucu ağırlık kazanmıştır.(Ertekin,2008:348)

Ziya Gökalp, Genç Kalemler dergisinde Turancılık ideali, dil ve siyaset konularında fikri yazılar yazmaktaydı. Ayrıca dönemin diğer iki önemli akımı olan Panislamizm ve Osmanlıcılığa karşı Türkçülük ve Batıcılığı vurgulamıştır. Gökalp İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bir üyesi olup, hem düşünsel anlamda hem de siyasal anlamda cemiyete büyük katkıları olmuştur. Gökalp’in ‘İslamlaşmak’ dediği, İslam’ı, belirttiğimiz üzere, ulusçu bir çizgide reforme etmek, kamusal alandan çekmek ve ibadet dilini Türkçeleştirmek gibi önlemlerle ulusal kültürü destekleyecek bir duruma getirmektir.(Ünüvar,2001:133)

Ziya Gökalp Türk milliyetçiliği, Türk milli kültürü ve modernleşmiş İslam'ın uyum içinde olabileceğini düşüncelerinde ifade etmiştir. Ona göre din Türk milletinin vazgeçilmez bir ögesi olmuştur. Kendini yenileyen toplumda dinin önemini dile getirmiştir. Tutucu bir din yorumuna da karşı çıkmaktadır. Siyasal İslamcılara göre millet kavramı ümmet ile aynı anlamı ifade eder. Türkçülere göre ise millet bir insanın kendisini ait olarak hissettiği topluluktur.

Türk siyasetine yön veren Türk İslam sentezinin temelleri Osmanlı Devletinin son dönemlerinde atılmıştır. Osmanlı'nın son zamanlarında dönemin entelektüellerinin ve bürokratlarının Batı'da ortaya çıkan modern ideolojilerden etkilenerek Osmanlı'nın kurtuluşuna dönük formüle etmeye çalıştıkları özgün düşünce akımlarının Türk-İslam sentezi fikrinin özünü etkilediği söylenebilir. Osmanlılık, Türkçülük, İslamcılık gibi imparatorluğun mirasını ve bütünlüğünü korumaya yönelik olarak geliştirilmeye çalışılan formüller Osmanlı'nın kaderini değiştiremese de Cumhuriyet rejiminin ideolojik inşası sürecine farklı düzeylerde katkı sağlamıştır. Kemalizm bu akımların etkisinde kalarak kendi resmi ideolojilerini kurmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde imparatorluk mirasını muhafaza etmeye yönelik her biri kendi içinde dönemsel olarak son derece geçerli dayanaklara sahip düşünce ve siyaset akımları olan Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük bugünün düşünce dünyasını ve siyasetini dolaylı olarak etkilemeyi sürdürmektedir. Öte yandan asıl kritik olan ise Cumhuriyet döneminde ve sonrasında özellikle Kemalist modernleşme düşüncesinin hâkimiyeti, öncü düşünce ve siyaset akımları olarak Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülükten ekilenmiş ve yararlanmış olsa da zaman içinde onlardan ayrılmışlardır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu düşünceleri benimsemiş ya da beslemiş düşünürlerin Cumhuriyet projesinden bir şekilde uzaklaştırıldıklarını ya da küstürüldüklerini söylemek mümkün görünmektedir. Belki de bu nedenle 1945 sonrası çok partili rejimle birlikte başlayan Kemalizm'e muhalefet şeklinde değerlendirilebilecek "aykırı" muhafazakâr-milliyetçi düşünce dünyasının Osmanlı son döneminde ortaya çıkan düşünce akımlarından ve düşünürlerinden fazlasıyla beslendiklerini söylenebilir.

B. Cumhuriyet Döneminde Siyasal İslam

Kurtuluş savaşı sürecinde ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Siyasal İslamcılık Osmanlı dönemi İslamcılığını devam ettiren bir niteliktedir. 1908'den sonraki siyasi ortamı böyle değerlendirmek gerekmektedir. 1908'den sonraki bu siyasi ortamda İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası Osmanlı meclisinde kendini temsil eden bağımsız topluluk gruplarıydı.

Siyasal İslam'ın bu döneme dair en önemli özelliği hilafet ekseninde bir siyaseti hem aydın-düşünür, hem de devleti temsil eden gruplar ve hanedan tarafından verdikleri mücadelelere destek amacıyla sıkı sıkıya bağlandıkları dini

bir kurum olarak görmek mümkündür. Ortaylı bu durumu; Hilafet müessesesi herhalde on üç asırlık tarihi içinde en zor ve ilginç dönemini 1919-1924 Türkiye’inde yaşamıştır. 1919’da Anadolu’da işgal kuvvetlerine karşı mücadele “Hilafet ve saltanatı kurtarmak” sloganını ihmal etmiyordu diye tabir ediyor. (Ortaylı,2014:41)

Siyasal İslamcı kesimin bu döneme ait bir başka özelliği ise batılılaşma üzerine yoğunlaşması oluyor. Mardin bu durumla ilgili; ikinci meşrutiyet dönemine girilmeden önce 1905 yılında, Japon devletinin Rusları yenmesiyle mevcut sistemin modern bir sistemde saklanabilirliği düşüncesi ortaya çıkmıştı ve önem kazanmıştı. Merak edilen konu ise; Osmanlılar da Japonlar gibi Batı’nın teknoloji ve tekniğinden faydalanıp kendi gelenekleriyle yola devam edebilir miydi? İslamcı şair Mehmet Akif, bu tezleri 1908 den sonra ortaya atan belirgin kişiler arasında yer alır. Böylece 1908-1918 yılları arasında Batı’yı “taklit” etmeye karşı koyan İslamcı bir akım görüyoruz.(Mardin,2011:16)

Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesinde İslam’a dayanan etkenlerin ve İslamcılığın etki ettiği topluluklarla ilgili Mardin’e göre Milli mücadele döneminde etkili tepkinin sürmesinin çoğunlukla sahip çıkılmayan bir İslami duruşu ve etkisi vardır. Halk tabanına etki eden ve birebir etkileşimde olan İslami kurumların bu noktada önemli rol oynadığı görüşüne sahiptir.

Türkiye’nin bağımsızlık savaşını yöneten kadrolarının sık sık İslamcı söyleme sarılarak yürüttükleri mücadele savaşın kazanılmasıyla yeni bir boyut aldı. Yeni bir devlet kurulmuş ve yeni devleti kuran kadrolar Türkçülük- batıcılık anlayışıyla bu devleti şekillendirmek istemektedirler. Bu şekillendirme işlemi ise rejimin partisiyle toplum hayatına ve sisteme enjekte edeceklerdir. İslamcılarının tepkisi de ona göre şekillenecektir.

a. Tek partili dönemde siyasal islam

Osmanlı devletini dinin özünden uzaklaşmakla, dini yanlış anlamakla ve yanlış batılılaşma süreçleri geçirmekle itham eden İslamcılar, yeni kurulan cumhuriyetin İslami bir nizama sahip olacağı düşüncesiyle çıktıkları bu yoldan cumhuriyetin kurucu kadrolarına dair şüphelerinde haklı olduklarını görerek yeni bir döneme adım attılar.

Kurtuluş mücadelesini yürüten önderlerin içinde yer aldığı, bürokrasinin (sivil- asker) temelleri olan Halk Partisi kuruldu ve tek parti olarak iktidarda yerini aldı. CHP’nin tek parti anlayışındaki iktidarı kesintisiz olarak 27 yıl sürecek bir dönemi beraberinde getirdi. Parti kurulduktan sonra hemen seçimler yapılmış, bu seçimlerde daha önce Mecliste bulunan muhalefet tasfiye edilmiştir. Bu yeni oluşturulan Meclis, Lozan anlaşmasını onaylamış ve devrimleri başlatmıştır. Bu süre içerisinde partinin temel ilkeleri cumhuriyetçilik, halkçılık ve milliyetçiliktir. Partinin yönetimdeki kadroların amacı yapmak istediklerini kısa süre içerisinde-

de başarmak ve yeni kurulan devleti modernleştirmekti.

29 Ekim 1923 yılında, Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan süreç siyasal İslamcıların devletin yönetim şekli cumhuriyet olsa da halifelik kurumunu varlığını yeni kurulan devlette bir denge unsuru olarak görüyorlardı. Ahmad; manevi güçleri olan halifenin devletin başı olarak yönetimde kalması gerektiğini ve mecliste geçen yasaları onaylayarak İslam'ın yasası olan şeriat ilkelerinin ihlal edilmeyeceğini düşünüyorlardı.(Ahmad,2014:68)

Yeni rejimin yeni ve modern bir toplum yaratma projelerine sıcak bakmayan İslamcılar saltanatın kaldırılmasının ardından halifelik makamını bir muhalefet aracı olarak görmeye başladılar. Halifenin saltanatı özlediği dedikoduları ortada dolanmaya başlayınca kurucu kadro bir karar almaya kalktı. Ortaylı; Kemalist iktidarın hilafeti saltanatın bir uzantısı olarak gördüğü ve iktidara tam sahip olabilmek için bu kurumu kaldırmak istediği, o günden bu güne literatürde ve siyasi mahfelerde hep tartışılmış ileri sürülmüştür.(Ortaylı,2014:68)

Mustafa Kemal'in hazırlıklarını tamamladıktan sonra meclise getirdiği kanun teklifiyle, halifelik 4 Mart 1924 tarihinde kaldırılmış ve halife ile hanedan mensupları sürgüne gönderilmiştir.

Tek parti yönetimi anlayışı modern bir millet yaratma projesini içeriyordu ve modernleşmek laik bir devlet yapısıyla mümkündü ve topluma bu modernlik laiklik temelinde gelişen reformlarla verilebilirdi. Bu çabaların en etkili ve siyasal İslamcılarını en çok etkileyeni şüphesiz 1925'te kabul edilen takrir-i sükûn kanunudur. Zürcher bu durumla ilgili; "1925 Mart'ta Takrir-i sükun kanunuyla gelişen siyasal ortamla birlikte bundan sonra Türk devletinin yönetim şekli tek partiye dayalı, otoriter bir sistem daha doğrusu diktatörlüktü. Takrir-i sükûn Kanununun ve bu yasa gereği kurulmuş olan mahkemelerin bütün muhalefeti susturmada nasıl kullanılmış olduğunu gördük." (Zürcher.2011:261) ifadesini kullanmıştır.

Yapılan reform ve devrimler ile Osmanlı reformlarının özü ve amacı birbirinden çok farklıdır. Osmanlı devletindeki reformların temeli, devletin yapısını güçlendirmek ve ömrünü uzatmak iken, yeni kurulan cumhuriyetin asıl amacı, "modern bir devlet yapısına ulaşmak" esas kabul edilmiştir. Fakat ferdi, sosyo-ekonomik değişim, Türk milletinin geleneksel toplumdan, modern topluma geçişini sağlayacak olan modernleşmenin her merhalesinde köklü bir başarı sağlayamamıştır.(Kocatürk,1973:240)

Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Refet Bele, Sakallı Nureddin Paşa, Cafer Tayyar Eğilmez inzivaya çekilenlerden sadece birkaçı. Mehmet Akif, Rauf Orbay, Rıza Nur, Halide Edip Adivar ülkeyi terk edenlerden idiler. İzmir suikastı operasyonu, Osmanlı döneminden kalan ve Cumhuriyet yönetimine intikal eden İttihatçıların sonunu getirmek için düzenlenen bir operasyondur. Menemen vakası ise bazı Nakşî hocalara ve genelde Müslümanlara karşı başlatılan bir sindirme operasyonunun ilk hareket noktasıdır.(Ağaoğlu,2011:107)

Bu olaylardan sonra tek parti düzen içinde ki yerini daha sağlam ve sistemli bir hale getirmeye başlamıştır. Kendisine muhalefet edecek bütün odakları merkezden uzaklaştırdığı için herhangi bir zorlukla da karşılaşmayacaktır. Bu dönemde kendi ideolojisi karşısında hiçbir ayrı ve aykırı düşünceye yaşama hakkı vermeyecektir. 1945 yılına kadar süren bu süreç Liberal düşüncenin etkileri ve batı dayatmalı baskılar yüzünden siyasal sistem için yeni bir döneme girme düşüncesinin etkisini gösterdiği tarihtir. Partileşme faaliyetleri bu dönemde başlamıştır. Tek partinin kontrolünde ki sistem muhalif hareketlerin önünü açmak zorunda kalmıştır. 1946 yılına gelindiğinde 14 siyasi partinin kurulması muhalefetin boyutunu da gözler önüne sermektedir.

Tek parti döneminde, siyasal İslam rejimin gerçekleştirmek istediği reformları katı bir şekilde dayatmasından dolayı ve muhalif her hareketin sert bir tepkiyle karşılaşması sonucu geri çekilmiş ve yeraltına inmiştir. Mümkün olduğu kadar tarikat bağlarıyla birliklerini sağlamışlardır. İslami eğitim veren kurumların kapatılması sonucu bu eğitime sahip kişilerin yetişmesi mümkün olmamıştır. Bu dönem İslamcılarının, rejimin dine karşı uyguladığı politikaların baskısını fazlasıyla hissettiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde siyasal İslamcı kesim hiçbir şekilde basın yayın faaliyetiyle etki edemediği için kısır bir dönemin içine girmiş fakat rejime karşı olan tepkisi de artarak sürmüştür. Çok partili sürecin başlamasıyla bastırılan siyasal İslamcı unsurlar siyaset sahnesindeki yerlerini almaya başlamışlardır.

b. Çok partili dönemde siyasal islam

Tek parti döneminde denenen demokrasiye geçiş çabalarının sonuç vermesinden sonra 1945’li yıllara gelindiğinde dünya sistemiyle bütünleşme çabalarının bir ürünü olarak çok partili siyasi bir süreç varlığını göstermeye başlamıştır. Siyasal İslam da gelişen ve dönüşen bu süreçte kendini sisteme ekleme çabasıyla siyaset sahnesine çıkmaya çalışacaktır.

Uluslararası politikanın Türkiye üzerindeki etkilerine ek olarak iç politik gelişmeler de dikkat çekicidir. Tek parti yönetimi boyunca kendilerini meşru bir şekilde temsil ve ifade olanağı bulamayan Cumhuriyet Halk Partisi’ne ve devrimlere muhalif kesimler, savaş yıllarının toplumda yarattığı zor ekonomik koşulları ve refah gerilemesini kullanıp bir toplumsal taban elde etmişlerdir. Ağır ekonomik koşullar altında ezilen toplumun muhalif olana kim olursa olsun sempatiyle yaklaştığı görülmüştür. (Koçak, 1989: 139)

Tek parti döneminden sonra gelişen ve milli görüş hareketinin kurulmasına kadar geçen dönem Türkiye’de ki siyasal İslamcı söylemin geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. İlk dönem siyasal İslamcılar için İslam, dağılmak üzere olan bir siyasi topluluğu bir arada tutabilmenin, siyasi bir aracı olarak görülmüştür. Çok partili hayatla beraber ise siyasal İslam söylemini kültür inşa eden bir söyleme doğru yönlendirmiştir.

Çok partili dönemin İslami öğeler taşıyan ilk denemesi 1945'te kurulan milli kalkınma partisidir. Parti büyük bir heyecanla kurulsun da parti içi sıkıntılar yüzünden istediği başarıyı yakalayamamıştır. Partinin kurucusu olan Nuri Demirağ daha sonra Demokrat partiden İstanbul milletvekili seçilmiş ve 1957 de vefatından sonrada parti kapatılmıştır.

1946 yılında kurulan İslam koruma partisi İslam adını kullanarak seçmenler üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Mustafa Özbek, Necmi Güneş, Ziya Süer tarafından kurulmuştur. Amacını; İslam medeniyetini korumak, kollamak olarak belirtmiştir. Bu partinin durumu da milli kalkınma partisinden farklı olmamış ve bir faaliyet ve etkinlik göstermeden dağılmıştır.

1951 yılında kurulan İslam Demokrat Partisi de İslam adını kullanan partilerdendir. Liderliğini Cevat Rifat Atilhan yapmıştır. Parti gerek programı gerekse söylemleri bakımından sert tutumuyla tanınmış ve adından söz ettirmiştir. İDP'nin fark yaratan tarafı İslamiyet adını kullanarak ve İslam için bir siyasi harekete girişmesi ve bu hareketi modernitenin araçlarıyla bağdaştırma çabasıdır. Partinin başkanı Atilhan İslam kavramını bir din olarak gördüğü kadar siyasetinde yol göstericisi olarak da görmektedir. Ayrıca demokrasi kavramını batılı ve doğulu olmak üzere ikiye ayırıyordu. İlki 1789 Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan Yahudilik tarafından kontrol edilen batı tarzı demokrasi, diğeri ise danışmaya dayalı doğu kökenli İslam demokrasisiydi. Atilhan İDP'nin muhafazakâr eğilimini demokrasiden ayırmakta İslam'a dayalı bir demokrasiyi benimsemektedir. Partinin İslam'ın tek gerçek savunucusu olduğunu iddia ederek iktidarın sahibi olan DP ile de farkını ortaya koymaktadır.(Bozkurt,2014)

İslam Demokrat partisi aşırı söylemleri ve siyasi çevrelerde yarattığı rahatsızlıklardan dolayı kapatılmıştır. Malatya'da Ahmet Emin Yalman'a suikast düzenlenmesi sorunuyla da gündeme gelen bu parti demokrat partinin kararlı tavrıyla siyaset sahnesinden uzaklaştırılmıştır. Bu partinin söylemsel ve fikri etkilerini yıllar sonra kurulacak olan Milli Nizam Partisinde görebiliriz.

Türkiye cumhuriyeti kurulduktan sonra gelişen tek parti modelinin etkisini yitirmesinden sonra, DP'nin iktidar olmasıyla toplum üzerinden kaldırılan devlet baskısı siyasal İslamcılığın düşünsel anlamda yeniden bir hareketlilik kazanmasına neden olmuştur. Çok partili dönemle birlikte siyasal İslamcı basın-yayın hayatının etkinliğinde önemli ölçüde artış olmuştur. 1947'de kurulan Pakistan 'in ulus devlet düzeyinde ilk Müslüman devlet olması, Müslüman kardeşler hareketinin Mısır'da siyasal hale gelmesi ve Türkiye Cumhuriyeti devletinde din eğitiminin serbest bırakılması olarak verilebilir.(Bulaç,2005:65) Cemaatlerin çalışma alanlarında rahat bırakılmaları ve Kuran kurslarının rahatça eğitim vermesi toplumsal alanda görünen uygulamalardır.

İslam’ı siyasal bir dil olarak kullanma Demokrat Partinin söyleminde yer bulmuştur. Bu da zamanla ideoloji eksenli bir söyleme dönüşmüştür. Daha sonraki dönemde Milli Görüşteki söylemsel dilde kendini gösteren bu kullanım 1970’li yıllarda kendini hissettiren Türk-İslam ortak düşüncesinden önce, Cumhuriyet’in kurulmasından sonra Siyasal İslam’ın toplumsal boyutta tekrar yapılandırılması ve buna uygun bir dil kullanılmasını içerir.

Çok partili hayata geçişle beraber Türkiye’nin 1950’den sonra süre gelen ve hızlı bir şekilde devam eden dini alandaki yapılandırmalarla ilgili durumu ve düzenli liberalleşme çalışmaları süreci, siyasal İslamcı çevrelerce yeni bir hareketin, yeni bir dönemin başladığını göstermektedir. Yeni dönemin CHP ise devrimlerin zayıflatıldığı ve laiklik ilkesinin etkisizleştirildiği, siyasal İslamcı çevrelere bu durumun taviz olarak yansıdığı kanısındadır. 1950 yılından sonra Türkiye’deki siyasal İslamcı hareket tüm dünyadaki yükselişle beraber olarak Türkiye’de de yükselmeye başlamıştır. Bu durum DP’nin siyaset yapabilme alanını daraltmıştır. DP oy potansiyeli olan kitlelerin isteklerine ve beklentilerine özen gösterirken devletin hassas olduğu noktaları da gözetmiştir. (Tunaya, 2003: 197)

Çok partili siyasal hayata geçiş ve DP’nin iktidara gelişiyle birlikte siyasal İslamcı kesimin dinamiği olan tarikatlarda aktif bir hal almışlar ve siyaset içerisinde yer almaya başlamışlardır. Rejimin tarikatlarla sorunlu olan kesimi ve tarikatların rejimin temel esaslarıyla sorunlu olan kesimleri arasındaki çatışma bu dönemde DP üzerinden sürmüştür. DP ise dini siyasal söyleminin içine almış ve dini görüşe sahip insanları parti çatısı altında toplamıştır. Buna karşılık dini radikal çıkışlara kesinlikle taviz vermemiş rejimin devrim ve reformlarını korumaya çalışmıştır. DP rejimin yumuşayan katı yanının kendi isteğiyle ortaya çıkardığı ve kontrol altında tutmaya çalıştığı eseridir.

Tek parti modelinin terk edilmesinin ardından DP iktidarı döneminde İslami kurum üzerinden kaldırılan devlet baskısı, İslamcılığın entelektüel alanda aktif hale gelmesine neden olmuştur. Bu gelişme çok partili hayata geçişle de gelişimini sürdürmüştür. Bu anlamda İslamcı dergilerin ana temalarını devrimlerin laik ve kültürel boyutuna eleştirileri oluşturmuştur. (Zürcher, 2011: 340) Kuran kursları ve Tarikatların faaliyetlerindeki artış da, toplumsal alandaki göstergeleri olmuştur. Zürcher’in ifade ettiği bu uyanış halkın geleneksel İslam’ı daha rahat yaşaması olarak nitelendirmektedir. DP geleneksel kültürün bir uzantısı olan ‘halk İslam’ını’, siyasi söyleme dönüştürmüş, parti politikalarıyla birleştirmiştir.

İktidar olduktan sonra sosyal alanda birçok reform yapan DP ekonomik alanda gündün güne güç kaybetmiştir. Muhalefetin kurucu unsur olması DP açısından her zaman tehdit unsuru olarak kendini göstermiştir. 1960’lı yıllara yaklaşıldığında muhalefet ve iktidar arasında mücadele en uç noktalara ulaşmıştır. Aynı şekilde sokaklarda sıkıntılı bir süreçten geçmektedir. Basın yayın kuruluşları ve yazarlar üzerinde ciddi bir baskıdan bahsedilmekte, üniversite gençliği en çok tepkiyi verenler arasında yer almaktadır. Bütün yaşanan bu süreçler 27 Mayıs 1960 askeri darbesini tetiklemiş ve ordu yönetime el koymuştur.

Türkiye’de çok partili dönemin ilk askeri darbesi hükümeti devirmiş ve yönetimi ele geçirmiştir. Bundan sonraki süreçte milli birlik komitesi yeni bir anayasa yaparak ülkeyi kendi disiplinde yönetmeye çalışmıştır. Aslında daha sonra da göreceğimiz üzere darbeler rejimi koruyan, düzene sokan ve ülkeyi kendi düşünce yapısıyla yönetmeye çalışan temel yapı taşlarından biri olmuştur. Darbenin ardından 15 Ekim 1961 de ilk seçimler yapılmış ve siyasal İslamcı kesimin desteğini kazanmış olan DP’den sonra Adalet partisi kurularak siyaset sahnesine çıkmıştır.

Türkiye’de toplumu dönüştüren ve biçimlendiren bir diğer akım İslamcılık ya da daha genel bir ifadeyle, ‘din’in bir ideoloji olarak öne çıkmasıdır. Milliyetçilik ve din kültürel anlamda Türk toplumunda iç içe geçmiş ve birbirleriyle kaynaşmış iki ana akım olarak öne çıkmaktadır. Türk milli kimliği ve bu kimliği şekillendiren kültür dini de şekillendirmiştir. Türk olmak Müslüman olmayı da içermektedir. İslamcılık ya da din, milletin oluşum sürecinde bin yıllık İslamiyet dönemine vurgu yapan, buradan beslenen, millet asabiyetinin ‘dini’ boyutuna işaret etmektedir. Bu boyutu tehlikede gördüğü anda da ‘ideoloji’ haline gelip ortaya atılan bir akımdır. İslamiyet’e göre meşru otorite Allah’ın iradesini yansıtan otoritedir. Egemenliğin millete ait olduğunu savunan Cumhuriyetçi görüşle de çelişmektedir.

İslamiyet’in teolojik olarak sosyal ve siyasal yapıyı önemsemesi ve bu yapının meşruiyetini kutsal bir güce bağlaması İslamiyet’i adeta bir “siyasal ideoloji” düzeyine çıkarmaktadır. İslamiyet’in bu ideolojik yönünü kabul edersek, Kemalist ideolojiyi karşısına alabilecek nitelikte olduğu için, İslamiyet ya da din Türkiye’de Kemalistler tarafından tehlikeli görülmüştür denebilir.

Yaklaşık 20-25 sene Türkiye’de bir İslam eğitim, fıkıh, kelam vb. yapılamadı din adamı yetişmedi. Bütün bu zaman zarfında “Halk İslami” bütün ‘hurafereleri’ ile hüküm sürdü ve hegemonyasını pekiştirdi. 1950’lerle birlikte kırsal kesimde ekonomik, sosyal ve kültürel modernleşme başladığı zaman, ortalıkta sadece “Halk İslami” vardı; modernizm geleneksel zihni yapılarla ve tavırlarla karşılaştığında kurumsal İslam’la değil tamamen Folk İslam’la karşılaştı. Sentez bu ikisi arasında oluştu. Bu hızlı ve ani karşılaşmada tampon vazifesini görececek bir din adamları grubu henüz ortalarda yoktu: Yeni açılan dini okullar (İmam-Hatip) henüz ilk mezunlarını vermekteydiler. Aynı durum milliyetçilik içinde geçerlidir: Ne II. Meşrutiyet Türkçülüğü ne de Kemalist “laik milliyetçilik” henüz nüfusun % 80’i ile tanışmıştı.

Atatürk dönemi boyunca nüfusun % 80’inin Osmanlıdan gelen geleneksel yaşantı ve düşünüş tarzlarını devam ettirdikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum 1945 sonrasında Türkiye’de kırsal kesimde ekonomik ve sosyal modernleşme ve kırdan kente göç başlayana kadar devam etmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarla birlikte hem köylerde kalanların hem de kentlere göç edenlerin ‘zihinsel’ yapıları da değişmeye başlamış, din ve milliyetçilik anlayışları da değişmiştir.

Kemalizm’in milliyetçilik anlayışının da en az İslam anlayışı kadar problemli olduğu, II. Meşrutiyetten beri gelen Türkçülük geleneğinde radikal bir kopma ya da ayrışmanın gözlemlendiği söylenebilir. Kemalist din ve milliyetçilik anlayışının ‘istisnailiğinin’ göstergelerinden biri de, Kemalist seküler modernleşme projesinin Tek Parti döneminde kırsal kesime ulaşamamış, daha çok kentler ve kasabalarda etkisini göstermiş olmasıdır.

Tarikat ehli ve organik bağı bulunan muhafazakâr köylü kitlesi, ilk ve ikinci nesil İslamcılık arasındaki siyasi farklılığın da aracı olmuştur. Bu anlamda çok partili modele geçişle birlikte İslam, bahsedilen köylü kitleleri üzerinde oy verecekleri partiyi belirleme noktasında etkili bir unsur olmuştur. Bu şekilde İslam; siyasal meşrutiyetin dayanağı olan kırsal seçmeni yönlendirme aracına dönüştürülmüştür. Özellikle Sebülürreşad ve Büyük Doğu dergileri, İslamcılığın siyasi bir ideoloji olarak olgunlaştırılması noktasında büyük rol oynamıştır.

İslam’a dayalı siyaset biçimi DP’nin siyaset tarzıyla şekillenmiştir. Bu tarz sonradan farklı bir söyleme doğru evrilmiştir. İslam 1960 yılından sonra ilk defa Milli Görüş’ün kullanım alanında farklı bir söylemle kendini göstermiştir. Fikirsel inşa sürecine giren siyasal İslam, İslami basın yayın faaliyetleri sonucunda, faşizmle birlikte 1970’lerde Türk-İslam sentezciliğine dönüşecek ve toplumu dini ve etnik terör eylemlerine götürecektir.

Bugünkü Türk Milliyetçiliği de 1950’lerin bu sosyal ve kültürel ortamında vücut buldu ve kitlelere “mal oldu”; daha doğrusu kitleler kendilerine kendi istedikleri gibi “mal ettiler”. Bu nedenle nüfusun % 80’ni katında Müslüman kimliğiyle Türk kimliği arasında ince bir çizgi oluştu. Türkiye’de söz sahibi olmaya çalışan ideolojilerin bütün toplumsal mühendislik çabalarına rağmen, İslam, Milliyetçilik, Kemalizm ve Modernizm 1950’lerin Türkiye’sinde hep birlikte şekillendiler ve birbirine eklenmiş yeni sentezler oluşturdular.

27 Mayıs darbesi Türkiye’de sanayileşme ve kentleşmenin arttığı bir dönemi işaret etmektedir. Bu dönem aslında Siyasal İslam’ın güç kazanması ya da toplumu bilinçlendirmesi için değil bu kesimi sistem içine alabilme ve yeri geldiğinde diğer ideolojik unsurlara karşı kullanabilme açısından hazırlama dönemi olarak görülebilir. Sistem içine uyum sağlayanlara sistem içinde yaşam hakkı tanınacak uymayanlar ise sistem tarafından dışlanacak ve eziyetlere maruz kalacaktır. Yine de siyasal İslam bu göreceli özgürlük ortamında partileşme faaliyetlerini arttırarak Türkiye’de kendi tarzını üreten ve yaşatan bir oluşumu siyaset sahnesine taşımaya başlamıştır.

2. TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN PARTİLEŞME SÜRECİ

Osmanlı İmparatorluğunda düşünce alanında ve devlet yönetiminde yer bulan İslamcı düşünce cumhuriyetin kurulması ile toplumsal dinamiklerine çekilmiş, çok partili döneme geçilmesiyle birlikte ise gelişim ve değişim süreciyle birlikte siyasal alanda kendini hissettirmiştir. Sebilüreşad ve Büyük Doğu dergileri gibi yayınlar Siyasal İslamcı düşünceye dayanan Milli Görüş'ün fikrinsel ve söylemsel temelini oluşturmuşlardır. Milli Görüş Hareketi'ni, Ortadoğu'nun siyasal İslamcı hareketlerinden söylemsel boyutta farklılaştığı temel durum ise modernleşmenin temel ve teknik boyutunu onlardan önce benimsemiş olmasıdır.

Merkez sağ parti geleneğinin içinde ve büyük bir destekle gelişen İslamcı hareket 1960'ların sonunda politika değişimi sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. İlk İslamcı parti olarak MNP bu koşullarda kurulmuştur. Tekeli'ye göre, Türkiye'de sağdaki partilerin dinle ilişkilerinde 1960'lı yılların ikinci yarısından sonra niteliksel bir değişim başlamıştır. 1961 Anayasası'nın siyasetin sola açılmasına olanak vermesinden sonra, soldaki siyasal partilerin güçlenmesi sağ partilerin dine bakış açısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Türkiye'de siyasal İslamcı ve muhafazakâr gruplar, komünizmle mücadele dernekleri içinde toplanmışlardır. Bu derneklerin çatısı komünizmi büyük bir tehlike olarak gören iki grup arasındaki sürtüşme azalmış ve siyasal İslamcı çevreler dine karşı saldırıyı artık devletten değil, komünist gruplardan geleceğini düşünmeye başlamışlardır. Sağ partilerde kümelenen muhafazakâr gruplar İslam'ı komünizmin büyümesine engel olabilecek bir güç olarak gördükleri için bu dönemde İslam'a ve siyasal İslamcılara sahip çıkmışlardır.

Türkiye'de tek partinin dini toplumdan ayrıştıran bir dönemi yaşatması ve DP siyasetinin sonucundaki mevcut ortam Milli Görüş hareketini kendiliğinden ortaya çıkarmıştır. Bu siyasal hareketin toplumsal yapısının temelini kırsal kesimlerden şehirlere doğru yönelen toplumsal göç hareketleri oluşturmaktadır. 1950 sonrasın da hareketlenen bu göç ile büyük kentlerin nüfusu her yıl %10 artmıştır. Zürcher'e göre kırsal kesimin kentleşme olgusu ile kentlerde İslam, daha da belirgin hale gelmiştir. Türkiye'deki gecekondulaşma sürecinde kişiler daha üst sınıflara çıkmak ve toplumla bütünleşmek istemektedir. (Zürcher, 2011: 328-393) Kendilerini bu hedefe ulaştıracak kimlik olarak da İslam'ı bulmuşlardır.

Türk siyasi hayatına yeni bir siyasi anlayış ve düşünceyi taşımayı 1967 yılında kararlaştıran ekibin 1969 yılı genel seçimlerine partilerini yetiştiremeyince belirlenen isimlerin sağ partilerden ya da bağımsız olarak mecliste yer almaları düşünülmüştür. Daha sonra milli görüş ismiyle anılacak bu hareketin lideri Necmettin Erbakan, AP'ne Konya'dan aday aday olarak başvurmuş, fakat Süleyman Demirel tarafından veto edilmiştir. Daha sonra Konya'dan bağımsız aday olan Erbakan seçimi kazanmış ve bağımsız vekil olarak meclise girmiştir.

Yavuz bu hareketin Türk milletinin düşünce yapısında İslam’ı temel alan muhafazakâr bir düşünce sistemi geliştirmiş, aşırı ve akılcı devrimlere karşı Türk milletinin genelinde yaygın olan Osmanlı İslamcı yapılanmayı yeniden hayata geçirmiştir. İslam’a dayanan söylemleri siyasi hayatın içine sokmuş ve İslami duruşu kurumsallaştırmıştır.(Yavuz,2005:285)

Milli görüş hareketi 1970’li yıllardan itibaren yapılanmaya başlayarak İslami bir devlet düzeni kurma idealini gerçekleştirmek amacıyla siyasetini ve toplum desteğini büyütürken kendini geliştirdi. Milli Görüşün Türkiye yapılanması aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

Şekil 1: Milli Görüş Hareketinin Yurtiçi Yapılanması

Kaynak: Mustafa Balbay, Devlet ve İslam, (6.Baskı), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2014, ss. 33

Türkiye’de 1970’lere gelindiğinde Türk siyasi hayatı içinde, din ve siyaset ekseninde gelişen en önemli olay; dini temel referans alan ve söylemlerinde bunu öne çıkaran, kamuoyu tarafından da İslamcı olarak nitelenen MNP’nin kuruluşuyla başlayan ve MSP ile devam eden süreçtir. Bu süreç, siyasi tarihinde inen çıkan dönemler yaşamasına rağmen önemli bir başarı kazanmıştır. Çünkü rejimin modernleşme çabaları sebebiyle toplum, dinden uzaklaştırılmaya çalışılmış ve büyük sıkıntılar geçirmiştir. Modernistlere göre, modernizme eklemelenemeyen dine dayalı bir oluşumun bu şekilde bir başarı kazanamayacağı düşüncesi Necmettin Erbakan önderliğinde MNP adıyla partilemiştir. MNP, 26 Ocak 1970’de kuruldu; basın ve kamuoyu, yeni parti ve yöneticilerini yasal yollarla Türkiye’de

İslamiyet'in destekleyicisi olarak nitelemişlerdir. MNP'nin bu şekilde nitelendirilmesinin en büyük nedeni parti kurucularının siyasal görüş ve tutumlarıdır.

MNP siyasal İslamcı birikimin bizzat çatı altında toplandığı parti olarak Türk siyasal hayatındaki yerini almıştır. Bu parti içerisinde siyasal İslamcı aydınlar, tarikat mensupları ve dinin toplumsal hayata hâkim olmasını isteyen toplumsal bir taban, Cumhuriyet rejiminin dışladığı etnik unsurlar ve kökten dinci yapılanmalar bulunmaktadır. MNP kapatılana kadar Türk siyasi hayatında önemli bir rol oynamasa da bundan sonraki süreçler açısından siyasal İslamcı partilerin ilk tecrübesi olarak tarihteki yerini almıştır. MNP'nin en büyük şanssızlığı, kadrolarının siyasal birikim açısından tecrübesizliğini bu parti çatısı altında yaşamalarıdır.

Anayasa Mahkemesinin verdiği karara binaen kapatılan MNP'nin ardından İslamcı tabandan güçlü baskılar gelmeye başladı ve 11 Ekim 1972'de MSP kuruldu. MSP'nin ilk Genel Başkanlığını Süleyman Arif Emre yapmıştır. Emre, partinin kurulması yönündeki istekleri şu şekilde belirtmektedir: "Milli Nizam kapatıldıktan sonra, yeni bir parti kurulması için tabandan çok kuvvetli baskılar gelmeye başladı. Arkadaşlarımızdan bazıları da bu fikirde idi. Ben bu fikre karşı çıkmıştım. Çünkü daha buhran geçmemişti. Nihayet anayasa değişiklikleri sona erdi fırtına dinmeye başladı, durumu istişare etmek için ehil kişiler toplayarak meseleyi müzakere ettik. İstişare heyeti tabandan gelen isteklerin daha fazla askıya alınmasını uygun bulmadılar. Onları temsil edecek bir kurucu heyetle yeni bir parti kurulmasına karar verdiler."(Emre,1991:12-13)

Milli Görüş kavramı Milli Selamet Partisi ile temellenmiş bir kavramdır. Necmettin Erbakan'ın dindar kişiliği ve milliyetçi tavrını yansıtmaktadır. Erbakan'ın milliyetçiliği etnisiteye dayalı olmayıp ülke bağımsızlığı ve refahını hedeflemektedir.

MSP kurulduktan sonra girdiği ilk seçimden %11,8 oy alarak beklentilerin çok üzerinde bir başarı sağlamıştır. CHP ile koalisyon kuran MSP cumhuriyet döneminde ilk defa iktidara gelen siyasal İslamcı bir parti olmuştur.(Çakır,2005:547) Siyasal İslamcı yapılanmayı canlandıran eğitim ve kültür alanında çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunun en önemli göstergesi 1980'den sonra imam hatip okullarına verdiği destektir.

26 Ocak 1974'te göreve başlayan CHP-MSP koalisyonu, 15 Mayıs'ta Af Kanunu yüzünden sarsıntıya uğradı. Solcuların affına karşı çıkan 20 MSP milletvekili Erbakan'a muhalefet edip hayır oyu verdi. Aynı yılın 20 Temmuz'unda gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında her iki parti de olayı sahiplenerek, bir erken seçimde tek başlarına iktidar olacakları umuduyla 19 Ekim'de koalisyonu bozdu.

MSP’nin seçimlerdeki başarısı artan mezhepsel bölünmeler ve bölgesel gerilimler üzerinden de değerlendirilebilir. Bu sorunların temelinde ekonomi ve kalkınamayan bir Türkiye vardı. Bütün bu olumsuzluklara birde devlet kadroları üzerinde ki rekabet eklenince insanlar hızlı sanayileşme, ekonomik kalkınma diyen MSP oy verdiler. MSP’nin bu dönemki başarısı siyasal İslamcı temalara ait olduğu kadar sanayileşen ve kalkınan bir Türkiye çağrısına da cevap olarak düşünülebilir.

Milli Selamet Partisi’nin tarihindeki en önemli gelişmelerden biri de bu koalisyon hükümetidir. MSP, CHP ile 11 Ekim 1973 tarihinde fiilen başlayan bir koalisyon hükümetini kurmuştur. Bu koalisyonla Erbakan devlet bakanı ve başbakan yardımcısı olmuş, Erbakan’ın kadroları iktidarla, Türkiye ise Erbakan kadrolarıyla tanışmıştır.(Duman, 1997:21)

MSP, 24 Ocak 1974 tarihinde sosyal demokrat CHP ile bir koalisyon hükümetine katıldı. Erbakan, başbakan yardımcısı oldu ve altı bakanlığı (içişleri, ticaret, adalet, gıda ve tarım, sanayi ve teknoloji, din işlerinden sorumlu devlet bakanlığı) yönetmeye başladı. MSP’nin koalisyon hükümetindeki imajı İslam ahlâkı, Osmanlı mirası, vicdan özgürlüğü, Türkiye ekonomisinin hızlı sanayileşme yoluyla modernleşmesi ve “küçük insanların” meseleleriyle ilgili bir parti biçimindeydi.

İran’da oluşan devrimin etkisi Türkiye üzerinde de görülmeye başlandı. Bu dönemde MSP’nin sertleşen tavrı yapılan boykotlar ve şeriat yanlısı açıklamalarla ortaya konuyordu. Bunun en çarpıcı örneği MSP’nin kapanmasına da sebep olan Konya mitingidir. Mitingde İstiklal marşı okunurken bir grup yerinden kalkmayarak protesto etmiştir. MSP 12 Eylül ihtilalinin gerçekleşmesiyle kapatıldı. Erbakan ve parti yöneticileri sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar ve 1985 yılında beraat kararı verilmiştir.

Milli görüş yapılanmasıyla MSP, toplumdaki siyasal kutuplaşmanın ve tartışmanın sınırlarını farklı bir boyuta taşımıştır. Bu döneme kadar rejimle sıkıntılı olan siyasal İslamcılar bu dönemden sonra artık kendi aralarında da bir çatışmaya girmişlerdir. Ülkenin büyük bir kısmını temsil eden taşralı dışlanmışları parti yoluyla demokratik sistem içine entegre etmiştir. Dine, kültüre vurgu yaptığı kadar toplumun ekonomik durumuna, ülkenin kalkınmasına da dikkat çekti. Hızlı sanayileşme algısını insanların akıllarına kazıdı yalnız MSP’nin çok da elle tutulur bir sanayileşme programı yoktu. Bu durum siyasi söylemin halk üzerinde etkili olması sayesinde kendini pek göstermemiştir. Ticari alanda MSP milli görüşün her daim arkasına alacağı küçük tüccar, çiftçi ve üreticilerin haklarını savunmuştur. Bunun en temel sebebi de MSP’nin halk temelli bir hareket olmasından ileri gelmektedir.

MSP gerek parti programı, gerek partiyi oluşturan yönetici kadronun geçmişi gerekse arkasına aldığı cemaatlerden ve dine dayalı siyasi söylemlerinden dolayı siyasal İslam'ın partisi olma özelliği taşımaktadır. Hatta bu dönemde ayrıışan cemaatler ve gruplar üzerinden bakarsak MSP İslamcı kesimlerden en fazla desteği alan ve aktif siyasette yer alan tek partidir diyebiliriz.

Türk siyaset sahnesinde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi önemli bir dönüm noktasıdır. Askeri müdahale sonrası bütün siyasi partiler kapatılmış, meclis faaliyetleri ve anayasa askıya alınmıştı. En başta siyasi partilerin liderleri ve önde gelen kişileri siyasi yasaklı durumuna gelmiş ve yargılanmışlardır. Türk siyasi hayatında 90'lı yıllara kadar Turgut Özal'ın önderliğindeki Anavatan Partisi'nin faaliyet göstereceği siyasi bir döneme girilmesine sebep olmuştur. Siyasal İslamcı hareketin parti olarak lider kadrolarıyla yasaklanması sonucunda siyasetteki boşluğunu 1983 yılında kurulan Refah Partisi doldurmaya çalışacaktır. 1987'de siyasi yasağı kalkan Necmettin Erbakan, parti kongresinde yeniden Milli Görüş hareketinin başına geçmiştir. Parti 1983 genel seçimlerine MGK'nın engellemeleri sonucunda katılamamıştır. Ancak 1987 yerel seçimlerinde aldığı %3,75 oy oranıyla kendini siyaset sahnesinde göstermeye başlamıştır.

RP'nin siyaset sahnesinde önemli bir aktör olmasında diğer önemli etken, dışa dönük politika izlemesindeki başarısıdır. RP bu dönemde izlediği politikayla dışa dönük siyasetini, iktidara giden yolda engelleri ortadan kaldırııcı bir çözüm aracı olarak kullanmıştır. Bu bakımdan RP hem sisteme tepkili bütün kesimlere dönük projeler üretmekte, hem sistemle bağ kurmuş sermaye kesimi ve egemen güçlere yeşil ışık yakmakta hem de uluslar-arası sistemi arkasına almaya dönük politikalar izleyerek iktidara dönük önemli adımlar atmıştır.

RP'nin siyaset yaptığı dönemin koşulları da parti için aslında bir avantaj konumundadır. Bu dönem siyaset sahnesinde etkin bir muhafazakâr söylemden yoksundur. Sol görüş için kitleleri harekete geçirecek ve motive edecek bir partinin varlığından söz etmekte mümkün değildir. Ülkenin içinde bulunduğu kötü şartlardan etkilenen halk adil düzen söyleminin ve din ekseninde birleştirici bir politika benimsemesinden dolayı kitleler için bir tercih sebebi olmuş, gelişmesini de bu yönde sürdürmüştür.

Milli Görüş, Türk toplumu içindeki kitlesel desteğini, ilk kurduğu Milli Nizam Partisi'nden, Refah Partisi'ne kadar söylemini değiştirmeden büyütmüş bir harekettir. Milli Görüş'ün esasını temsil eden programın MNP'den, Refah Partisi'ne aktarıldığı görülmektedir. 1980 sonrası Siyasal İslamcılık için değişim ve dönüşüm fikri alanda değil, verilen bu fikrin aktarılmasındaki yöntemde kendini göstermektedir.

Milli Nizam Partisi’nden Refah Partisi’ne kadar kurulan bütün Milli Görüş eksenli partiler cemaatçi bir yapı sergiliyorlardı. Bu yüzden, üyeler birer “*inanlanlar*” önceliği ile tanımlanıyor, doğal olarak Erbakan da bir imam olarak görülüyordu. Parti mitingleri “*Gaza*” olarak tanımlanırken, Erbakan da “*Komutan*” ya da “*Mücahit*” olarak çağrılıyordu. Ona oy vermek ile ona biat etmek neredeyse eş anlama geliyordu. Böylece, partinin modern konsepti başka bir işleve dönüşebiliyordu. Milli Görüş Partilerinin de çalışan insanlar, bir cemaat üyesinin suuruyla hareket ederek “*İslami Hareket*” içinde konumlanmış oluyordu. Parti içi ilişkiler, lider ve teşkilat hiyerarşisi, sosyolog Tönnies’in tabiriyle, “*cemaatçi*” bir sistemle yürüyordu; homojenlik esas kabul ediliyor, parti içi bütün heterodoksiler “*fitne*” olarak yorumlanıyordu.(Yıldırım,2002:66)

RP iktidarda olduğu bir dönemde 28 Şubat süreci diye tabir edilen bir süreç başlamış ve Anayasa mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Bu dönem yaşanan olaylar yeni oluşumların önünü açmıştır. Milli görüş ve lideri Erbakan sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır. ”iktidar olduk ama muktedir” olmadık cümlesi gereken sorgulamaların yapılmasına ve üzerinde düşünülmesine sebep olmuştur, RP yöneticileri gelinen durumu teşkilatlarına ve halka anlatmakta güçlük çektiler. Milli görüş ciddi bir güç ve itibar kaybına uğramıştır.(Selim,2003:18)

RP Türkiye’nin geri kalmışlık sorununa iki çözümlle yaklaşmıştır; Modernizmin araçlarının dinsel değerlere bağlı kalınarak ve dini değerler etrafında değerlendirilerek özümsemesi ve bağımsız sanayileşmiş bir ülke inşa edilmesi. RP dini söylemin her alanda birlik ve beraberliği getireceği algısıyla hareket ediyordu. Bu durumun sanayileşmenin de önünü açacağını Türkiye’nin o dönem çok çetin geçen terörle mücadelesine de çare olacağını ve etnik kimlikleri bir arada toplayan bir alan açmayı umuyordu. RP İslami bir kimlik yaratma çabası diğer kimlikleri reddetmeden bütünleşmeye bağlı tek bir kimlik yaratma çabasını içeriyordu.

RP’nin kendisini milliyetçi çizgideki partilerden ayıran en temel özelliği İslami kimlik vurgusunun her şeyden önce gelmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin gelecek dönemlerdeki siyaset alanlarına etki edecek bu görüşün Müslüman ülkelerin birleşmesi çağrısı yapması, ancak bu birleşmenin sadece Türkiye’nin liderliği etrafında toplanabileceğini düşünmesi, milliyetçi çizgisinin de azımsanamayacak kadar derin olduğunu göstermektedir.

RP siyaset alanında aktif olarak bulunduğu dönem içerisinde kendisini kurumsallaştırmış ve tarikatların, cemaatlerin etkisinden arındırmış bir kitle partisi görünümüne bürünmüştür. Bununla birlikte gerek milletvekili gerekse parti yöneticilerinin aşırıya kaçan söylemleri partiyi siyasal İslamcı çizgiden çıkaramamıştır. Aslında RP kapatılma döneminde kendi iç hesaplaşmasıyla da karşı karşıya kalmıştır.

Refah Partisi'nin kapatılması ile Necmettin Erbakan, Tayyip Erdoğan ve bazı parti yöneticilerinin aktif siyaset yapması yasaklanmıştır. RP kapatıldıktan sonra mevcut vekiller, 17 Aralık 1997'de kurulan Fazilet Partisi'ne geçtiler. FP, İslamcı söylemden çıkıp, muhafazakâr söyleme sahip olduğunu her fırsatta dile getirmeye çalışmış ve söylemini ona göre şekillendirmiştir. Bu şekillendirme demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, hak ve özgürlükler gibi modern kavramlarla kendini göstermiştir.

Gülalp bu durumu şöyle izah ediyor; Recai Kutun, FP başkanlığına getirildiği gece canlı bir yayında FP'nin RP 'den farklı olduğunu ilan etti. Yeni partinin birinci amacı adil düzen kurmak değil, Türkiye'de demokrasinin, insan haklarının ve siyasal özgürlüklerin geliştirilmesiydi. Buna sebep olarak da son iki yılda geçirdikleri deneyimler sonucunda, demokrasinin her şeyden önce geldiği, demokrasi olmadan hiçbir şeyin gerçekleştirilemeyeceğini öğrendiklerini söyledi. (Gülalp,2003:84)

FP'nin RP'nin devamı olmadığı ve siyasal İslamcı bir parti değiliz demelerine rağmen Vural Savaş tarafından Anayasa'nın 69. ve 70. Maddelerinin ihlal edilmesi ve RP'nin devamı olduğunu sebep göstererek dava açılmıştır. Anayasa mahkemesi 22 Haziran 2001 de FP 'ni RP 'nin devamı olarak kabul etmiş ve partiyi kapatmıştır.

FP'si milli görüş partileri içinde bugüne kadar gelen en etkisiz parti olması bakımından Türk siyasetinde çok önemli bir yer edinememiştir. Yalnız FP içindeki bölünme geleneksel kesimle yenilikçi kesim arasındaki bağların kopmasına ve yapılan kongre de gelenekselci kesimin az bir oy farkıyla partiyi elde tutmasına sebep olmuştur. Gelenekçi kesim saadet partisini kurmuş ve aynı çizgide yoluna devam etmektedir.

Tayyip Erdoğan önderliğinde yenilikçiler artık değişik mesajı ile ortaya çıkarken Yenilikçiler toplumsal alanda kendilerine destek buluyor ve yeni bir parti kuracaklarını kamuoyuna bildiriyorlardı. FP'nin kapatılmasıyla birlikte FP içinde iktidarı elde tutamayan yenilikçiler yeni bir parti kurma çabalarına girmişler ve Adalet ve Kalkınma Partisini kurmuşlardır. Milli görüş ve Erbakan'ın çizgisinden ayrıldıklarını her fırsatta vurgulamaktadırlar.

FP'nin iç çekişmelerle geçen deneyimden ve kapatılmasından sonra Milli görüş yeni partisini 20 Temmuz 2001 tarihinde kurmuştur ve partinin 135 kurucu üyesi bulunmaktadır. Şentürk bu kadronun bu kadar geniş tutulmasının sebebinin Milli Görüş hareketinin bu partide toplandığı mesajının tabana verilmesi kaygısı ile açıklamaktadır. Çünkü yenilikçiler olarak bilinen grubun bir parti kurması beklenmektedir ve ana gövdenin Saadet Partisi olduğu mesajının tabana verilmesinin önemi bulunmaktadır.(Şentürk,2011:520)

SP 2002 genel seçimleriyle birlikte meclis dışı kalmıştır. Arkasına aldığı kitlelerin desteğini yitiren FP ile değiştirdiği siyasal söylemini bir kenara bırakarak milli görüşün eski söylemine geri dönmüştür. Bu söylem Türkiye’de iki partinin var olduğu “hak”, ”batıl” kavramları üzerine oturarak siyasal sistem içindeki partilerin hepsini aynı kategoride ele almaktadır. SP adil olmayan bu düzenin karşısında iken diğerleri düzenle uzlaşmak ve düzeni kollamak için vardılar.

SP Genel seçimlerde aldığı %2,5 civarında oy oranı ve yerel seçimlerde aldığı % 5 civarındaki oy oranı ile Milli Görüşün temel seçmen kitlesini kaybettiği ya da yenilikçi kanada kaptırdığı sonucu zaten ortadadır. Seçim başarısızlıkları tabanda rahatsızlıklara yol açmış güçlü ve etkili bir lider arayışına girişilmiştir, bu dönemde Numan Kurtulmuş ismi öne çıkmış ve genel başkanlık koltuğuna oturmuştur. Kurtulmuş’un parti içinde yapmak istediği yenilikler parti genel merkezini tedirgin etmiş ve kongreye gidilmiştir. Kongrenin sonucunda Kurtulmuş başkan olarak kalsa da partiye hâkim olamayacağı ve istediğini yapamayacağı düşüncesiyle partiden ayrılmış ve Halkın Sesi Partisini kurmuştur. Mevcut dönem itibarıyla de AKP de aktif olarak siyaset yapmaktadır.

Saadet partisi Milli görüşün maruz kaldığı baskılar sonucunda kısa bir dönem ara verdiği sert siyasal İslamcı ifade tarzını yeniden dillendirmeye başlamıştır. İktidarda kendine bir yer bulamayan ve meclis dışında siyaset yapan saadet partisi bu dönemde siyasal İslamcı yapısını ve faaliyetlerini dini içerikli organizasyonlar ve toplantılar üzerinden yürütmektedir. Milli görüşün gerçek temsilcisi olmakla ve mevcut geleneği sürdürmek iddiasıyla kendilerini ispatlamaya çalışmaktadırlar.

FP içinde başlayan gelenekçi- yenilikçi ayrışmasının sonucunda yenilikçiler SP’ne katılmayarak 14 Ağustos 2001 tarihinde 66 kurucu üye tarafından kurulmuştur. AKP’yi kuran kadrolar, 28 Şubat sürecinin yarattığı boşluğu görmüş ve bunu doldurmayı amaçlamışlardır. AKP’yi kuran ikinci nesil İslamcılar daha geniş bir etkileşim çerçevesine dayanan farklı sosyalleşmeleri sayesinde toplumun liberal, sol, büyük sermaye gibi farklı kesimleri ile ittifaklara dayanan yeni bir siyaseti düşünebilme kapasitelerini geliştirmişlerdir.

Gülalp ise bu durumu şöyle değerlendirir; Kökenleri milli görüş hareketinden olsa da, ideolojisi ve programında İslamcılığı barındırmayan, Milli Görüş hareketi ile sadece yöneticilerinin iyi bilinen “Müslüman” kimliğinden kaynaklanan(ve bu nedenle de çok önemli)bir bağ taşıyan, ama kendisini liberal demokrasinin normatif değer ve kurallarına bağlı sayan AKP, İslam dünyasındaki bu yeni eğilimin başarılı olmaya aday, önde gelen bir örneği olarak kabul edilebilir. (Gülalp,2003:181)

AKP devletin etki ettiği alanları kısıtlayarak uyguladığı politikalarla aslında her kesime din anlamında özgürlük sunmaktadır. Bir diğer amacı ise İslami kimliğe belirli alanlar açarak rahat hareket etmesini sağlamaktır. Bu çizgi AKP'yi hem laiklik ilkesinin dışına çıkarmamakta hem de kendi köklerine ters düşürmektedir. AKP devlet eliyle bir İslamlaşmadan daha çok devletin açtığı alanlarda aşağıdan yukarıya bir İslamlaşma sürecine girilmesini istemektedir.

Genel olarak, AKP'nin muhafazakâr demokrat yaklaşımı toplumdaki farklılıkları tanımakta, fakat bu farklılıkların uyum içinde olduğunu iddia ederek aralarındaki iktidar ilişkilerini reddetmektedir. Başlangıç noktası var olduğu iddia edilen uyum olunca da, AKP'nin demokrasi anlayışı daha temelden eksik kalmaktadır.(Yavuz,2005:116)

Türkiye'de göz önüne alınması gereken bir diğer husus, İslam'ın din olarak tercihiyle, İslamcılığın siyasal, sosyal ve ekonomik bir proje olarak ideolojik tercihi arasında ciddi bir farkın var olduğudur. AKP'nin içinden çıktığı siyasi hareketin yani milli görüş hareketinin son tahlilde varmak istediği hedef kimilerine göre "dine dayalı" bir siyasi düzen anlayışıydı. Ancak, Türkiye'de toplum, İslam'ı bir siyasal ideolojiden çok bir inanç, bir din olarak görmektedir. TÜSES'in 1999'da yaptırdığı değerler araştırmasının ortaya koyduğu sonuca göre, Türkiye'de ideolojik proje olarak dinin tercih oranı %20'lerde iken, din olarak İslam'ın tasvibi %80'lerin üzerindedir. Türkiye'de toplum var olan anayasal laiklik anlayışını benimsemiştir denilebilir. Bu yüzden, Türkiye'de şeriat isteyen kesimin her zaman çok marjinal kaldığı bilinen bir olgudur.

AKP açık bir şekilde Türkiye'nin yeni merkez sağ partisi. İktisadi politikalar açısından zaman zaman düştüğü durumları görmezden gelirse, genelde liberal bir program izliyor; pazar ekonomisi merkezli ve girişimciliğe açık bir yapı arz ediyor. Kültürel açıdan muhafazakâr, ataerkil ve dindar bir görüntüsü var. Siyasal olarak ise, CHP ile kıyaslayınca, küreselleşme rüzgârına daha açıkmiş izlenimi yaratıyor. Demokratikleşme ile kendi varlığını pekiştirmek adına bile olsa, son derece ilgili bir siyasal parti. Avrupa Birliği ile ilişkili uyum yasalarını büyük bir ihtimam ile temel meselesi haline getirmiş durumda.

Bu bağlamda, AKP'nin 'demokratlığı' da küreselleşen dünyada önüne geçilemeyen değişimin zorunluluğu ve her alanda yeniliğin kaçınılmazlığından illeri gelmektedir. Türkiye'nin uzun yıllardır süren 'çağdaşlaşma' projesinin son hedefi olarak görülen, AB'ye giriş sürecine AKP'nin aşırı yüklenmesi de onun demokratlığına yüklenen sıfatlardır.

Batı'nın siyasi sahnesinde de İslamcı parti normuyla tanındı fakat gelişen siyasi tecrübe ve etkileşim sonucunda değişen bir imaja sahip oldu. Bu imaj muhafazakâr bir parti imajıydı. AKP'nin aldığı siyasi şekil aslında siyasal İslamcı-

lığın değişim ve dönüşümünü en iyi şekilde yansıtması bakımından önemlidir. Milli Görüş içindeki bölünmenin ve kopuşun sebebi daha çok bir liderlik sıkıntısı etrafında şekillenmiştir. Milli görüşün etkin siyasetinde yer alan isimlerin içinde modernizmin araçlarına açık, aile hayatında muhafazakâr bir yapıya sahip, laiklikle çok da sorunu olmayan, din devleti düşüncesi barındırmayan bir bölümü vardı. Türkiye’de siyasal İslamcılığın pek de uzlaşmaz tavrı, aşırı gruplarla kendini ayıramaması ve devletin temel kabul ettiği ilkelerle karşı karşıya gelmesi bu grubu özeleştiriyi ve dönüşüme taşıdı.

AKP devletin ilkeleriyle karşı karşıya gelmeyen aşırılığı içinde barındırmayan normal bir parti olmaya çalışarak siyasal İslamcı parti kalıbına girmemeye çalışmıştır. AKP ‘nin daha çok ılımlı Müslümanlara dönük bir siyaset izlediği söylenebilir. Bu siyaseti izlerken de toplumsal bütünleşmeyi esas alan bir söyleme sahip olmuştur. Kısacası Milli Görüş partilerinin oy potansiyeli olan kesimlerini kucaklarken diğer kesimlere de bünyesinde fazlasıyla yer açmıştır.

Kurulduğu günden bu güne kadar sürekli İslamcı değiliz söylemiyle yola çıkan AKP kendisini muhafazakâr demokrat olarak nitelendiriyor. Parti programı açısından bakılırsa dine saygılı, dini baskıyı kabul etmeyen ama aynı zamanda laikliği de olmazsa olmazlar arasında tutan bir görüşü vardır. Bu güne kadar mevcut iktidar döneminde dinsel öğelere fazlasıyla değer vererek her kesimin inancını rahat yaşaması yönünde uyguladığı pratikleri görmekteyiz. Bu durumda parti programından ayrı bir yolda oldukları görüşüne prim vermez. AKP yöneticileri dışlayan değil birleştiren bir siyaset yürütmeye çalışmaktadırlar. Türk siyasi hayatındaki yeri bakımından uzun bir iktidar dönemi geçiren AKP’nin elbette ki oy potansiyeli ve tabanı olan İslamcı kesimi unutmaması mümkün değildir ve bu kesimlerden gelen istekleri değerlendirmek onu siyasal İslamcı bir parti konumuna getirmez. Kurucu kadrolarının siyasal İslamcılıkla siyaset sahnesine çıktığı fakat değişen şartların ve birikimin eseri olarak onların değimiyle “muhafazakâr demokrat” bir kimliğe büründükleri bir partidir.

Sonuç

Türk siyaset sahnesinde siyasal İslam, iktidarı demokratik yöntemlerle elde etmeye çalışan modern bir ideolojidir. İkinci meşrutiyetin ilanı ile siyasal İslamcılık Türkiye siyasi yaşamında faaliyet gösteren partiler içinde temsil edilebilmiştir. Bu süreç cumhuriyetin ilanını takip eden çok partili hayata geçişe kadar birinci nesil siyasal İslam’ın tecrübe ettiği bir süreçtir.

Cumhuriyet Türkiye’si, devletin temellerini ulus devlet eksenine üzerine inşa etmiştir. Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi ortak payda İslamiyet değildir. Bununla birlikte zaman içerisinde din, siyasi yaşamın ve kamusal alanın dışına itilmiş ve bu süreç tek parti dönemi boyunca devlet politikası haline getirilmiştir.

Tek partili dönem içerisinde CHP, özellikle 1920-1928 yılları arasındaki süreç içerisinde siyaset sisteminde çok büyük bir değişim gerçekleştirmiştir. Teokratik halife sultan rejimini ortadan kaldırmıştır. Bunun yanında medreseler, tekke ve zaviyeler kapatılmış ve diğer dini unsurlar da devlet kontrolüne alınmıştır. Ancak tüm bunların çok köklü değişimler olması nedeni ile çok sayıda karşı fikrin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidar olması ile birlikte İslamcı düşünce her alanda kendini geliştirme olanağı bulmuştur. Böylelikle Cumhuriyet tarihinde ilk kez siyasi hayatta siyasal İslam'ın söz sahibi olduğu bir yapı kazandığı görülmektedir. Çok partili döneme geçiş, tarikat ve cemaatlerin diğer muhalefet grupları gibi Demokrat Parti de toplanmasına sebep oldu. Demokratların 1950'de kazandığı seçimden sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında, özellikle 1930'larda izlenen devletin İslam'ı siyasetin ve kamusal alanın dışına çıkarma çalışmaları yerini İslam'ın yeniden toplumun istekleri doğrultusunda düzenlemeye ve devlet eliyle kurumsallaşmasına bırakmıştır.

Erbakan ve arkadaşları, İslami geleneği Türkiye'nin çağda, kimlik ve adalet sorunlarını çözmek için modernist bir söylem olarak yeniden tasarlamıştır. Bu radikal kavramsallaştırmayı, Avrupa'nın henüz tam anlamıyla içselleştirilmemiş olan modernite ve sanayileşme nosyonları, etkilemiştir. Bu nosyonlar İslamlaşma ve modernitenin gelişim süreçlerinin, İslam'ın modern kavramlar ve kurumlar bağlamında, radikal biçimde yeniden düşünüldüğü yeni bir sentez yaratmıştır.

Siyasal İslamcılığın siyaset sahnesinden inişi ve ikinci nesil İslamcılığın bitişi öncelikle 28 Şubat süreci ve güdümlü kamuoyu gibi dış destekli baskı gruplarının etkisiyle başlamış ancak bu hareketin iç muhaliflerinin eliyle bitmiştir. Milli Görüş'ün siyaset sahnesinden inişi, hareket içerisinde 'yenilikçi kanat' olarak adlandırılan muhalif grubun önce parti içinde liderlik yarışına girmesi, daha sonrasında ise partiden ayrılarak bağımsız bir siyasi örgütlenme kurmasıyla sonuçlanmıştır. Muhalif grubun kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi bu sürecin ürünüdür. Milli Görüş'ten ayrılışla kendini yenileyen siyasal yöntem, söylem ve kadrosu ile AKP bugün, siyasal İslam'ın üçüncü neslinin temsilcisi olmuştur.

2000'li yıllarda Türk siyasal hayatında dini öğelere yer veren ve siyasal İslam'ı temsil eden parti AKP'dir. AKP, MSP, RP, FP yetişen siyasetçilerin kurduğu bir partidir. Bu partilerde yetişen insanlar AKP'nin kurucu ve yönetici kadrolarını oluşturmaktadır. AKP, dini duyarlılığı ağırlıkta olan bir partidir. Ancak bununla birlikte muhafazakâr eğilimleri de bünyesinde fazlasıyla barındırmaktadır. Bu parti, değişen dünya içerisinde dinin siyasal hayatta varoluş biçiminin de göstergesidir. AKP, Türk siyasal hayatında dini ve muhafazakâr görüşün birleştiğinin göstergesi olan bir partidir. 1970'li yıllarda başlayan Muhafazakâr

görüş ve dini görüş ya da sadece dini görüş olmak üzere iki ayrı grupta ilerleyen dini görüşün içinde olduğu siyaset AKP ile birlikte muhafazakâr görüşün ve dini görüşün birlikte olduğu bir yapıya dönüşmüştür.

Siyasal İslamcılığın kendini aşma durumu siyasal İslamcı kadroların önlerindeki engelleri ve moderniteyle bütünleşme çabalarına bağlı görünüyor. Aslında bu sorun sadece siyasal İslamcıların sorunu değil aynı zamanda toplumsal bütün öğelerin sorunudur. Bütün farklılıkların bastırıldıkça radikal bir şekilde geri döndüğünü dünya bütün haliyle görmektedir. Siyasal İslamcılığı dışlamaktan çok onları sisteme alma çabalarının ağır basması gayet daha akıllıcadır. Türkiye’de ne siyasal sistemin tam olarak içine alınmış olan siyasal İslam ne de tam olarak siyasal sistemin dışında bırakılmış bir siyasal İslam söz konusudur. Bugün Türkiye’de ki siyasal İslamcılığın yapısal özellikleriyle, devletin baskı ve rahatlığı dönem dönem yaşatan tavrı, siyasal İslam’ın bu ülkedeki değişim ve dönüşümünü açıklayan en iyi göstergedir.

Kaynakça

- AĞAOĞLU, Ahmet. *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- AĞAOLULLARI, M.A., *Aşırı Milliyetçi Sağ*, Belge Yayınları, İstanbul, 2006.
- AHMAD, Feroz. *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.
- AKŞİN, Sina. *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Koçak, C. Siyasal Tarih (1923-1950), Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.
- AKTAY, Yasin. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. Bulaç, A. İslam’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- AKTAY, Yasin. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. Ünsal, B, F. Mehmet Akif Ersoy Modern, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- ALKAN, Mehmet, Ö. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşruyet’in Birikimi*, Ünüvar, K. İttihatçılıktan Kemalizm’e İhya’dan İnşa’ya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- BALBAY, Mustafa. *Devlet ve İslam*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2014.
- BORA, Tanıl - GÜLTEKİNGİL, Murat. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, Akşin, S. S., Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- BORA, Tanıl - GÜLTEKİNGİL, Murat. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İs-*

- İslamcılık*, Çakır, R. Milli Görüş Hareketi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- BORA, Tanıl – GÜLTEKİNGİL, MURAT. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik 4*, Ertürk, O.G., Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatalanan Yolları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- BOZKURT, Celil. *Siyasal İslam’ın “Muhafazakâr Demokrat” Söylemi ve Tarihsel Arka Planı*, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=165>, (Erişim Tarihi; 31.12.2014).
- BULAÇ, Ali. İktidar Mücadelesinde İslam’da Meşruiyet Arıyorlar, *Nokta Dergisi*, 5-13, ss:24, İstanbul, 1997.
- DUMAN, Doğan. *Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1997.
- DURGUN, Şenol. *Modernleşme ve Siyaset*, A Kitap Yayınları, Ankara, 2010.
- EMRE, Süleyman, Arif. *Siyasette 35 Yıl*, Risale Yayınları, İstanbul, 1991.
- GÜLALP, Haldun. *Kimlikler Siyaseti Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- KARA, İsmail. İslamcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşruiyet, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- KARA, İsmail. *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, Risale Yayınları, İstanbul, 1986.
- KARA, İsmail. *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.
- KOCATÜK, Utkan. *Atatürk ve Devrimleri Kronolojisi (1918-1938)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1973.
- KOKLAŞ, Eyüp. *Modern Zamanlarda İslam ve Siyasal Meşruiyet Sorunu*, Bilgi ve Hikmet Dergisi.4-12. ss:41. İstanbul, 1995.
- MARDİN, Şerif. İslamcılık Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- MARDİN, Şerif. *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- ORTAYLI, İlber - YALÇINTAŞ, Nevzat. Türköne, Mümtaz’er. *Türkler İslamiyet ve Hilafet*, Yakamoz Kitap, İstanbul, 2014.
- ROY, Olivier. İslam’a Karşı Laiklik. Agora Kitaplığı, İstanbul, 2010.
- SCHICK, Irvin Cemil - TONAK, Ertuğrul Ahmet. *Geçiş Sürecinde Türkiye*,
- SELİM, Yavuz. *Gülün Adı*, Kim Yayınları, Ankara, 2003.
- ŞENTÜK, Hulusi. *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

- TEKİN, Ahmet. *Kur’an-ı Kerim*. http://www.kuranmeali.org/4/nisa_suresi/58.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx. (Erişim Tarihi;11.12.2014)
- TUNAYA, Tarık, Z. *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- YAVUZ, Hakan. *Modernleşen Müslümanlar Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
- YILDIRIM, Ergün. *AKP: Bir Politik Tasarımın Sosyolojik Temsiliyeti*, Birikim, 2002.
- ZURCHER, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 2011.